

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Legal sciences
Medical science
Computer sciences
Biological sciences
Philological sciences
Pedagogical sciences**

№26(219) 2024

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №26 (219), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agroiżynierii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor-profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

BIOLOGICAL SCIENCES

Memmedova G.V.

BIOECOLOGICAL AND ANATOMICAL-MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE SPECIES *SENECIO GRANDIDENTATUS* LEBED4

Мамедова Г.В.

БИОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И АНАТОМО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИДА *SENECIO GRANDIDENTATUS* LEBED4

COMPUTER SCIENCES

Guliyev A. M., Hamzayev Ch.M.

METHODOLOGY OF TEACHING "SCHEME OPERATORS" IN THE INFORMATICS COURSE9

LEGAL SCIENCES

Гуцул М.М., Янченко Д.О., Копилов Е.В.

ОПЕРАТИВНА РОЗРОБКА ОСІБ, ЯКІ ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У ГОТУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ11

Hutsul M.M., Yanchenko D.O., Kopylov E.V.

OPERATIONAL DEVELOPMENT OF PERSONS SUSPECTED OF PREPARING INTENTIONAL KILLINGS.....11

PHILOLOGICAL SCIENCES

Shahbazlı Ch.Z.

MEANS OF EXPRESSION OF POLITENESS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI15

MEDICAL SCIENCE

Buryniuk- Hloviak K. P.

INDICATORS OF SOME HORMONES IN THE BLOOD SERUM OF CHILDREN WITH BRONCHIAL ASTHMA, CONSIDERING THE LEVEL OF DISEASE CONTROL19

Horbatiuk I., Bileychuk R.Yu., Sichkar I.B., Ruda T.D., Kyselova.A.A., Kovalenko O.O., Korbina K.Y., Khorkholiuk Y.V..

HYPERTHERMIA OF UNCLEAR GENESIS IN CHILDREN. A CLINICAL CASE REPORT.....21

Вачіль П. В., Савула В. В., Дудка Т.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ДІАБЕТИЧНОЇ РЕТИНОПАТІЇ23

Vachil P.V., Savula V.V., Dudka T.V.

FEATURES OF DIAGNOSIS AND TREATMENT OF DIABETIC RETINOPATHY23

PEDAGOGICAL SCIENCES

Шапочка К.А., Антощенко Я.В.

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ25

Shapochka K.A., Antoshchenko Ya.V.

HUMANISTIC ORIENTATION OF TEACHER ACTIVITY AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF PRESCHOOL
STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE25

Shukhratjon I.B.

A MODEL FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS OF CREATIVITY SCHOOLS IN
UZBEKISTAN THROUGH ENGLISH CLASSES29

BIOLOGICAL SCIENCES

UOT 581.585.5

Memmedova Gunay Vagif qızı
Azerbaijan, Baku

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13828505>

BIOECOLOGICAL AND ANATOMICAL-MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE SPECIES SENECIO GRANDIDENTATUS LEBED

Мамедова Гюнай Вагиф кызы
Азербайджан, Баку

БИОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И АНАТОМО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИДА SENECIO GRANDIDENTATUS LEBED

Summary

The main objective of this study is to investigate the systematic position of the species *Senecio grandidentatus*, a member of the *Senecio* genus in the flora of Azerbaijan, through bioecological and anatomical-morphological research. The species' systematic position was determined according to established guidelines, and the morphological characteristics of the vegetative organs were studied. Specimens prepared with the help of the MBS-2 binocular loupe were examined under modern microscopes.

The results of this study can be used for phylogenetic evaluation among the species of the *Senecio* genus, species identification, conservation efforts, and botanical education. Research has shown that the leaves of the plant *Senecio grandidentatus* have a dorsiventral structure, the leaves are amphistomatic, the mesophyll is of the heterogeneous type, the conductive bundles are of the open-collateral type, and the layered collenchyma cells in the stem give a wavy appearance to the stem when combined with chlorenchyma. Strong xylem development was observed in the root, and schizogenous secretion cavities were formed in the rhizome. Additionally, the bioecological features and some diagnostic traits of the species *S. grandidentatus* were also identified. For the first time, the species *Senecio grandidentatus* was anatomically and morphologically studied in the flora of Azerbaijan, and based on the findings, its systematic position was evaluated.

Резюме

Основной целью данного исследования является изучение систематического положения вида *Senecio grandidentatus*, представителя рода *Senecio*, во флоре Азербайджана путем биоэкологических и анатомо-морфологических исследований. Систематическое положение вида было определено в соответствии с установленными правилами, изучены морфологические характеристики вегетативных органов. Образцы, приготовленные с помощью бинокулярной лупы МБС-2, изучались в современных микроскопах.

Результаты данного исследования могут быть использованы для филогенетической оценки видов рода *Senecio*, идентификации видов, охраны природы и ботанического образования. Исследования показали, что листья растения *Senecio grandidentatus* имеют дорсивентральную структуру, листья амфистоматичны, мезофилл неоднороден, проводящие пучки имеют открыто-коллатеральный тип, а слоистые клетки колленхимы в стебле придают стеблю волнистый вид в сочетании с хлоренхимой. В корневище отмечено сильное развитие ксилемы, а в корневище сформированы шизогенные полости секреции. Кроме того, были выявлены биоэкологические особенности и некоторые диагностические признаки вида *S. grandidentatus*. Впервые во флоре Азербайджана анатомически и морфологически изучен вид *Senecio grandidentatus*, и на основании полученных данных дана оценка его систематического положения.

Keywords: *Senecio grandidentatus*, systematics, vegetative, anatomical, bioecological

Ключевые слова: *Senecio grandidentatus*, систематика, вегетативный, анатомический, биоэкологический

One of the priority issues of our time is the study and conservation of the biological diversity of plant cover. This matter is complex and multifaceted. Since the 20th century, numerous scientific studies have been carried out to solve this problem. The use of modern methods in the study of plant cover plays an essential role in addressing these issues.

The functioning of a plant organism is determined not only by the environmental factors affecting the plants but also by the specificity of the organism's

genetic characteristics, which are shaped by ecological and historical conditions. Therefore, it is vital to study the systematics of plant genera and species, their taxonomic composition, and clarify nomenclatural changes based on anatomical-morphological analyses. Taking this into account, we conducted a systematic, bioecological, and anatomical-morphological study of the species *Senecio grandidentatus* Lebed., a member of the Asteraceae family, found in the flora of Azerbaijan.

Materials and Methods:

The research was conducted in 2022-2023 in the flora of Azerbaijan. Herbarium specimens of *Senecio grandidentatus* Lebed. were collected from various ecological conditions, prepared according to standard methods, and the species' systematic position was determined using commonly accepted guidelines, including APG IV (www.Worldfloraonline.org), World Flora Online, and The Euro-Med Plantbase (<http://ww2.bgbm.org/>) [5, 6, 7]. The bioecological characteristics of the species were studied using "Flora of Azerbaijan" by A.M. Asgarov's "The Plant World of Azerbaijan" (Asgarov, 2016), "Conspectus Florae Caucasicae" Volume VIII (2012), works by N.N. Porteniyer (Porteniyer, 2012), and other scientists [1, 2, 3, 4].

The morphological characteristics of vegetative organs were studied using the MBS-2 binocular loupe, and the prepared slides were examined with Biolom and MBI-3 microscopes. The thickness of sections, leaf, petiole, root parts, and cell sizes were measured using an ocular micrometer. Anatomical images were captured using an RA-2 camera, an MI-4100 D microscope, and a Tucsen camera (Baranov, 1925; Baranova, 1985; Zakhariyevich, 1954; Rumyantseva, 2022) [8, 9, 10, 11].

Specimens for the study were collected from the Shamakhi region at an altitude of 1257 meters above sea level, from the *Elytrigetum–Astracanthosum*

formation group of the mountain xerophyte plant community, specifically from the *Elytrigia elongatiformis–Astracanthosum denudata* association.

The phytocoenosis consisted of 24 species: 2 shrub species (8.3%) *Astracantha denudata* (Stev.) Podlech., *Paliurus spina–Christii* Mill.), 2 subshrub species (8.3%) (*Astracantha caspica* (Bieb.) Podlech., *Rosa cuspidata* Bieb.), 11 perennial herbaceous species (45.8%) (*Elytrigia elongatiformis* (Drob.) Nevski., *Agropyrum puberulum* (Boiss.ex.Steud.Beauv., *Botrichloa ischaemum* (L.) Keng., *Agropyron cristatum* (L.) Gaerth., *Festuca rupicola* Heuff., *Stipa capillata* L., *Hordeum bulbosum* L., *Teucrium orientale* L., *Phlomis pungens* Willd., *Kaolera cristata* (L.) Pers., *Senecio grandidentatus* Lebed.), and 9 annual herbaceous species (37.5%) (*Medicago orbicularis* (L.) Bartalini., *Astragalus brachyceras* Lebed., *Chamaemelum inodorum* (L.) Vis., *Algilops cylindrica* Host, *Allium rubellum* L., *Bromus japonicus* Thunb., *Trifolium echinofum* Bieb., *Lolium rigidum* Gaudin., *Lappula squarroza* Bankex Stand.).

Among these species, 15 (62.5%) are xerophytes, 6 (25%) are mesoxerophytes, and 3 (12.5%) are mesophytes. The dominant species of this formation is *Astracantha denudata* with an abundance rating of 3-4, while the subdominant is *Elytrigia elongatiformis* with a rating of 2-3. The abundance of *Senecio grandidentatus* Lebed. was rated as 1.

Şəkil 1. *Senecio grandidentatus* Lebed.

Senecio grandidentatus (Fl. Ross., II, 636 (1845—1846); A. Grosseym, Фл. Кавк., IV, 154 (1934)) is a perennial herbaceous plant species (Figure 1). The plant has erect stems that can reach a height of 0.3 to 2.0 meters. Its leaves are pinnately lobed with wide or narrow oblong segments and appear feather-like. The lower leaves on the stem have long petioles, while the middle and upper leaves are deeply lobed, sparsely feathered, sessile, and have auricles clasping the stem. The bisexual flowers are 1.5-2.5 cm in diameter, grouped in dense, flat-topped corymbs. The ray florets are golden yellow, and the disc florets are bright yellow, longer than the involucre. The species has a long flowering period from June to November.

Senecio grandidentatus is commonly found in the forests of the middle mountain belt. Its flowering and fruiting periods occur from June to September. In terms of its ecological characteristics, it is classified as a

mesophyte. In Azerbaijan, it is distributed in the Greater Caucasus, Lesser Caucasus, Lankaran, and Nakhchivan mountainous areas. Its overall distribution includes regions such as Asia Minor and Iran.

Taxonomy:

Order: Asterales

Family: Asteraceae Bercht. et J.Presl

Tribe: Senecioneae Cass.

Genus: *Senecio* L.

Species: *Senecio grandidentatus* Lebed.

The collected material was preserved in 700-proof alcohol. Both fresh and alcohol-preserved specimens were used to prepare temporary and permanent slides. The slides were prepared according to commonly accepted anatomical methods. Sections were stained with safranin and alcohol-based fluoroquinoline solution.

Leaf Anatomy. As is known, the leaf is the most plastic organ of a plant. The structure of the leaf reflects not only the ecological and climatic conditions in which a particular species develops but also the adaptation responses of the organism to the environmental conditions during specific growth periods. Therefore,

studying the anatomical and morphological structure of leaves allows for a deeper understanding of the ecological features of the plant and reveals its degree of adaptation to its habitat. Certain features in the leaf structure provide clues to which ecological group the plant belongs to.

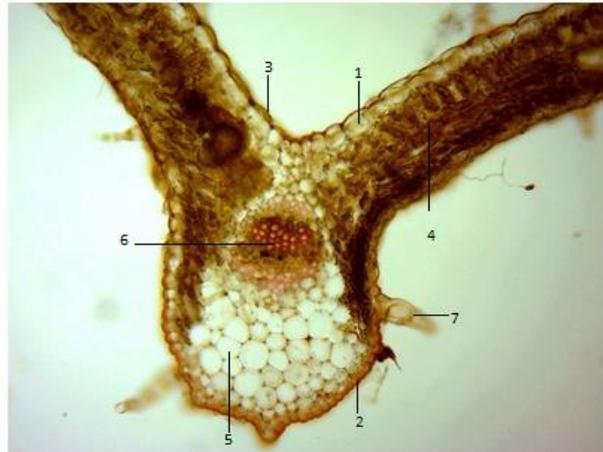

Figure 2. Anatomical structure of the leaf

1-upper epidermis; 2-lower epidermis; 3-guticle; 4 - palisade parenchyma tissue; 5 - spongy parenchyma tissue; 6-central vascular bundle; 7 - glandular trichome

The epidermis is covered by a thick cuticle layer. Below the upper epidermis, the mesophyll tissue contains two layers of cylindrical palisade parenchyma cells. Inside the mesophyll tissue, spongy parenchyma cells are present. The leaves are dorsiventral, meaning they have distinct upper and lower surfaces. In the central vein, between the upper and lower epidermis, multiple layers of collenchyma cells are observed. The small vascular bundles are collateral in type. The leaves are amphistomatic, meaning stomata are found on both the upper and lower epidermis. The stomata are located at the same level as the epidermal cells. On the adaxial (upper, ventral) surface of the leaf, anomocytic type stomata are observed in the epidermal cells. The palisade parenchyma cells are oval and circular in shape. The spongy parenchyma cells have large intercellular spaces (Figure 2).

structure. Small glandular trichomes are observed scattered on the epidermis. Beneath the epidermis, 4-5 layers of chlorenchyma tissue cells are present. The chlorenchyma tissue alternates with layered collenchyma sections, giving the stem a slightly wavy appearance. Inside the chlorenchyma, large parenchyma cells are located, and the size of these cells decreases around the vascular bundles. Between the cortex parenchyma and the phloem, 5-7 layers of sclerenchyma sections are observed. Sclerenchyma cells have thick walls. Moving inward from the phloem, the cambium is found, which consists of 2-3 layers of thin-walled cells. The vascular bundles are open collateral in type. The xylem is oriented toward the center of the stem, while the phloem is directed toward the epidermis. The center of the stem consists of the pith, represented by parenchyma cells (Figure 3).

The stem of the mature generative plant is covered externally by a single-layer epidermis with a typical

Figure 3. Anatomical structure of the trunk

1 - Epidermis, 2 - Chlorenchyma, 3 - Cortex parenchyma, 4 - Glandular trichome, 5 - Sclerenchyma, 6 - Phloem, 7 - Xylem, 8 - Pith, 9 - Cambium

Root. In a cross-section, the root is circular in shape and surrounded by a single layer of periderm cells, which have become corky. Beneath the periderm, the primary cortex elements are located. The mesoderm is represented by 8-9 layers of parenchyma. The endoderm differs from the parenchyma tissue by

having smaller, densely packed cells. The pericycle is not clearly visible because it consists of thin-walled and very small cells. The central cylinder occupies about one-third of the cross-sectional area of the root, with significant development of xylem elements observed (Figure 3).

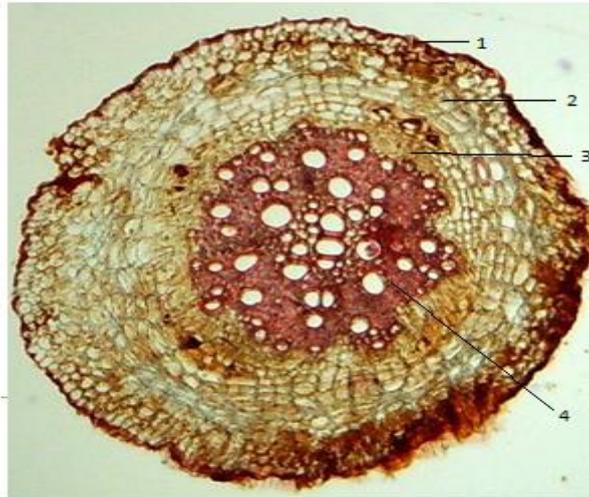

Figure 4. Anatomical structure of the root
1 – periderm, 2 – bark parenchyma, 3-phloem, 4 - xylem

The rhizome of the plant has a non-ball structure, it is covered with periderm from the outside. A shell consisting of parenchyma cells is located inward from the periderm, in its inner part - at the border with the

stele - oval-shaped secretory sites of schizogenous origin are observed. 2/3 of the root is occupied by the bark, and 1/4 is occupied by the core parenchyma. Xylem is strongly developed (Figure 5).

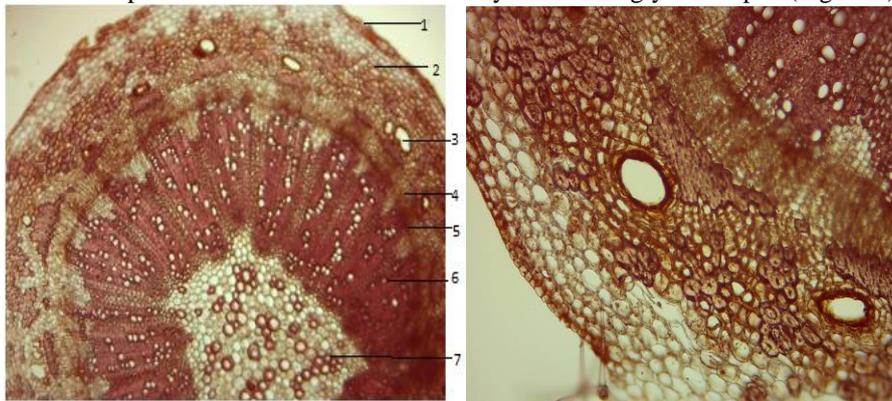

Figure 5. Root-like anatomical structure
1 – periderm, 2 – bark parenchyma, 3 – secretory site, 4 – phloem, 5 – cambium, 6 – xylem, 7 – core

As a result of the researches, during the anatomical analysis of the vegetative organs of the *Senesio grandidentatus* plant, the following characteristics were determined: leaves have a dorsoventral structure, the leaf is amphistomous and the leaflets are anomocytic type, the mesophyll is heterogeneous type, the transmitting balls are open-collateral type, the surface of the stem is covered with glandular hairs, layered collenchyma cells together with chlorenchyma gives a wavy appearance to the stem, strong development of xylem is observed in the root. Excretory places of schizogenic origin were formed in *Kökumsov*. As mentioned, the bioecological characteristics and some diagnostic signs of *S. grandidentatus* species have been revealed. The determined results will be used in the phylogenetic evaluation among the species of the genus *Senesio*.

Literature

1. Aydın Əsgərov. Azərbaycanın bitki aləmi (Ali bitkilər-Embryophyta). Bakı: TEAS Press Nəşriyyat evi, 2016, 444 s.
2. Гроссгейм А.А. Флора Кавказа. Баку: Изд-во Аз.фил. АН СССР, 1945, Т. III, изд. 2, с. 328
3. Конспект флоры Кавказа. Том 3. Часть 2. М.; СПб.: Товарищество научных изданий КМК. 2012. 623 с.
4. Флора Азербайджана. Баку: Изд. АН Азерб. ССР, 1952, Том III. 328 с.
5. Angiosperm Phylogeny Group (2016). An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV // Botanical Journal of the Linnean Society, No 181 (1), pp. 1-20, doi:10.1111/boj.12385.
6. An online flora of all known plants / 2012: [http:// www. Worldfloraonline.org](http://www.Worldfloraonline.org).

7. Euro-Med Plant Base –the information resource for Euro-mediterranean plant diversity. Published on the Internet <http://ww2.bgbm.org/EuroPlusMed/>[accessed DATE].
8. Баранов П.А. Материалы к анатомии горных растений / П.А. Баранов // Бюл. САГУ. – 1925. – Вып. 8. – С. 3-40.
9. Баранова М.А. Классификация морфологических типов устьиц / М.А. Баранова // Ботан. журн. – 1985. – Т. 70. – № 12. – С. 1585-1595
10. Захаревич С.Ф. К методике описания эпидермы листа /С.Ф. Захаревич // Вестн. Ленинград. ун-та. – 1954. – № 4. – С. 65- 75.
11. Румянцева Д. Е. «Анатомия растений» / Румянцева Д. Е.// - 2022. - 106 стр.

COMPUTER SCIENCES

Guliyev Arzu Masim oghlu

Associate professor of the "Computer Sciences" department of the Azerbaijan State Pedagogical University, doctor of philosophy in technology

Hamzayev Chingiz Mukhtar oghlu

Head teacher of the "Computer Sciences" department of the Azerbaijan State Pedagogical University, doctor of philosophy in technology

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13828515>

METHODOLOGY OF TEACHING "SCHEME OPERATORS" IN THE INFORMATICS COURSE

Summary:

Learning and applying programming languages is one of the key issues in implementing a compiled algorithm on a computer. However, the methodology of training individual operators in the programming language is an important consideration.

Keywords: *Technology, communication, operator, circuit, computer, parameter, algorithm, software.*

The use of information and communication technologies is one of the most pressing issues. Studying and applying programming languages, especially for computer-based algorithms, is one of the key issues. However, the methodology of training individual operators in the programming language is an important consideration.

In order to create motivation when starting a topic teaching, I comment as follows:

There are issues that sometimes need to be followed by specific teams sequentially when designing their solution algorithm. How to determine the best way? In addition, in many algorithms, the number of repetitions is not known in advance and is only clarified during the course of the program. What can be done to overcome this problem?

Then, I will give students an assignment on topics that they have learned in the lower grades in order to engage their students in creative activity. I entrust the students to perform this task by dividing them into groups. The students have already learned from this lesson. Immediately, they divide into groups and choose their leaders. The members of each group work together and discuss the result together.

Then I go to the new knowledge transfer phase and comment on the following content:

Constructions to create the era are available in all programming languages. You can do this by using the Python language using counter counters, conditional period operators.

Counter card. It is easier to write a periodic operator when it is known in advance how many times the body of the period will be repeated. In this case, a meter is used.

for parameter in sequence. Counter or periodic change service is variable and it is automatically changes during installation. The first operator in the period shows the boundaries of the period.

The period is as follows:

1. If the boundaries of the period are expressed in the form of expression, then those expressions are calculated first.

2. The price of the lower boundary of the period is attributed to the change in the period.

3. The upper boundary of the period is compared to the periodic change.

4. The execution of the period is interrupted when the value of the period variable exceeds the upper bound,

5. The body of the period is in progress.

Let's say that 5 different numbers are given and you have to calculate their squares. First, let me explain.

The first operator outside the cycle is selected to absorb the starting value of the variable *i*. Preparations must be made before the circuit operator can execute.

The sequence used during the counters can also be the price increase in the cortege type.

Example 1:

```
>>> for i in (3.21, 4.63, 8.75):
```

```
    Print (i * 2)
```

```
6.42
```

```
9.26
```

```
17.5
```

```
>>>
```

For example, let's design a Python programming language for collecting natural numbers from 2: 1 to 100.

In this case, you need to know the characteristic of the range () function.

1. **Range (n) - returns a number from 0 to n (not included)**

2. **Range (n, m) - returns numbers from n to m (n is null, m is not included)**

3. **Range (n, m, k) - returns numbers in steps from n to m (n is n, m is not included)**

```
>>> s = 0
```

```
>>> for i in range (1, 101):
```

```
    s = s + i
```

```
>>> print (s)
```

```
5050
```

```
>>>
```

At the beginning of our topic, we noted that when the number of cycles is known in advance, the counter (for) is used, and in case of uncertainty, the conditional period (while) operator is used. The general rules of writing are as follows.

While condition:

The body of the era

Any logical expression can be used here. At the core of the period is a group of expressions that are repetitive. In the conditional period, the condition given first is checked. If this condition is met, the expressions that are at the center of the period are executed. At the core of the period is a group of expressions that are repetitive. In the conditional period, the condition given first is checked. If this condition is met, the expressions that are at the center of the period are executed. If the condition is not met, then the period is not enforced, and management is transferred to the next post-intervention. Execution of the conditional period is repeated as long as the condition is paid.

Example: Write a program in Python programming language to calculate the sum of 1 to 100 numbers using a conditional period.

$s = 0$

$x = 1$

While $x \leq 100$:

$s = s + x$

$x = x + 1$

print (s)

Then, as I did in the previous lesson, I give these kinds of questions, and I ask students to set up their program. Students working in groups work freely and help each other.

Thus, I recommend that the following topics of the section be taught in this way. The methodology we offer activates students and encourages them to create information systems.

A similar method was originally developed and used for solving deterministic analytical problems and was called the Monte Carlo method. Within this method, the deterministic calculation problem is replaced by the equivalent scheme of some stochastic system, the output characteristics of which coincide with the result of solving this problem. Of course, what will happen is an approximate solution, the accuracy of which increases with the number. Then a similar

method was used for computer simulation and operation of systems subject to random effects, i.e. emerging stochastic modeling method. The theoretical basis of the stochastic modeling method is the limit theorems of probability theory. Many random events (events, quantities) follow certain regularities and are manifested in the probability distribution of random variables, resulting from the summation of many effects. The so-called restriction theorems are expressions of these regularities. The sum of these theorems is called the probability theory, the law of large numbers, which determines the stability of averages.

List of used literature:

1. Qvido van Rossum, Python Programming Language, 1991, USA
2. Karim Tahiroqlu, Programming with Python, Baku-2016
3. Bor n Strauster, C ++ Programming Language, 1984, USA
4. James Hosling, Java Programming Language, 1995, USA
5. R.Z Humbataliyev, H.N Taghiyev, E.N., Bayramova, Programming Languages,
6. H.N. Taghiyev, M.A. Ismayilov, Theoretical and practical foundations of informatics, Part I, Baku-2003
7. M.A. Ismayilov, H.N. Taghiyev, C.O. Nabiyeva, Theoretical and practical foundations of informatics, Part II, Baku-2007
8. I.C. Mardanov, N.M. Mahmudov, Informatics and information technologies, Baku-2005
9. Introduction to mathematical modeling. Under the editorship. P.V. Trusova. - M.: Jloroc, 2007.-440c.
10. Golovanov N.N. Geometric modeling. – M.: Publishing House of Physics and Mathematics, 2002.-472p.
11. Guld Kh., Tobochnik Ya. Computer modeling in physics: in 2 parts. - M.: Mir, 1990.
12. Karpov Yu.G. Simulation modeling of systems. Introduction to modeling with AnyLogic 5. – SPb.: BHV-Petersburg, 2005.-400p.

LEGAL SCIENCES

UDC (УДК) 343.3

Гуцул Максим Миколайович*Курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України,**Дніпровського державного університету внутрішніх справ***Янченко Данійл Олександрович***Курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України,**Дніпровського державного університету внутрішніх справ***Копилов Едуард Володимирович***Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів**кримінальної поліції Національної Поліції України**Дніпровський державний університет внутрішніх справ*<https://doi.org/10.5281/zenodo.13828527>**ОПЕРАТИВНА РОЗРОБКА ОСІБ, ЯКІ ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У ГОТУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ****Maksym Mykolayovych Hutsul****Daniil Oleksandrovich Yanchenko****Eduard Volodymyrovych Kopylov****OPERATIONAL DEVELOPMENT OF PERSONS SUSPECTED OF PREPARING INTENTIONAL KILLINGS****Анотація.**

Стаття присвячена актуальній проблемі оперативної розробки осіб, які підозрюються у готуванні умисних вбивств. Досліджено методи та стратегії, що використовуються правоохоронними органами для ефективної ідентифікації та затримання потенційних злочинців. У статті розглядаються такі аспекти, як збір та аналіз інформації, використання технологій та спеціальних методів, співпраця між різними підрозділами поліції. Надається увага психологічним та поведінковим характеристикам потенційних злочинців, у розробці стратегій виявлення та запобігання вчинення злочинів цієї категорії. Висвітлюється важливість співпраці між правоохоронними органами та суспільством для успішної протидії злочинності. У статті розглядається важливість ретельного збору та аналізу інформації, що може вказувати на планування злочинних дій. Визначено сучасні технології, включаючи використання відеоспостереження, аналіз цифрових слідів та інші методи технічної підтримки. Окрема увага приділяється психологічним та поведінковим аспектам осіб, які можуть бути потенційними злочинцями. Аналіз типових профілів злочинців допомагає у створенні стратегій для їх ідентифікації та запобігання. Важливою складовою є також співпраця між різними службами правопорядку з соціальними та психологічними службами.

Abstract.

The article is devoted to the current problem of the operational investigation of individuals who are suspected of being involved in deliberate killings. The methods and strategies used by law enforcement agencies to effectively identify and track down potential criminals have been explored. The statistics consider such aspects as collection and analysis of information, use of technology and special methods, and coordination between different departments of the police. It is hoped to respect the psychological and behavioral characteristics of potential criminals, while developing strategies to identify and combat the crime of this category. The importance of cooperation between law enforcement agencies and the public for the successful prevention of malignancy is highlighted. The article emphasizes the importance of careful collection and analysis of information that may indicate the planning of malicious actions. Current technologies are identified, including video surveillance, digital trace analysis and other methods of technical support. The focus of respect is on the psychological and behavioral aspects of individuals who may be potential evildoers. Analysis of typical profiles of criminals supports the creation of strategies for their identification and suppression. An important component is also the collaboration between various law enforcement services, social and psychological services.

Ключові слова: вбивства, правопорушення, оперативна розробка, злочинність.**Keywords:** killing, crime, operational intelligence, malice.

Актуальність проблем оперативної розробки осіб, які підозрюються у готуванні умисних вбивств надзвичайно висока в сучасному світі, де злочинність та насильство залишаються серйозними загрозами для громадської безпеки. В умовах постійної зміни соціального, політичного та технологічного середовища, правоохоронним органам стає все складніше запобігти та розкрити злочини, зокрема умисні вбивства. Готування умисного вбивства - це процес, який може бути важко виявити, оскільки злочинці нерідко вживають обережних заходів, щоб уникнути виявлення. Однак оперативна розробка осіб, які підозрюються у готуванні вбивств, стає важливим інструментом для попередження та припинення таких злочинів. Вона дозволяє правоохоронним органам вчасно реагувати на можливі загрози, розкривати злочини на етапі їх планування та завдавати мінімальні збитки. Зокрема, зростання доступу до технологій, включаючи відеоспостереження, аналіз цифрових слідів та штучний інтелект, надає правоохоронним органам нові можливості в області оперативної розробки. Використання таких інструментів дозволяє ефективно виявляти потенційних злочинців та перешкоджати їхнім злочинним замірам.

Крім того, у зв'язку з розвитком сучасного суспільства і психології злочинця, підхід до оперативної розробки стає більш комплексним, включаючи аналіз поведінки та мотивацій злочинців. Це допомагає правоохоронним органам краще розуміти потенційних злочинців та вчасно реагувати на їхні злочинні заміри. Окремим аспектам організації і тактики пошукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України присвятили свої наукові праці такі сучасні дослідники, як: С.В. Албул, О.М. Бандурка, В.І. Василичук, М.Л. Грибов, Е.О. Дідоренко, В.П. Захаров, О.І. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорельський, М.Б. Саакян, М.В. Стащак та інші. Водночас питання визначення поняття та сутності оперативного пошуку злочинно-активних осіб підрозділами кримінальної поліції, залишаються такими, що потребують удосконалення.

Першочерговою стадією будь-якого процесу пізнання є пошук, а в теорії оперативно-розшукової діяльності цей пошук виявляється через специфічний вид, що має назву «оперативний пошук». Це організаційно-тактична форма, яка реалізує комплексний характер оперативно-розшукових заходів, враховуючи їх взаємопов'язаність та взаємопроникнення, як стверджує О.М. Бандурка. Оперативний пошук визначається як система оперативно-розшукових заходів, організованих та здійснюваних оперативними підрозділами Національної поліції з метою виявлення первинних даних про особи, предмети та факти, що представляють оперативний інтерес, за визначенням С.В. Албул [1].

Термін «пошукова діяльність» увійшов у теорію оперативно-розшукової діяльності у 70-х роках минулого століття. До цього вона визначалася як діяльність, спрямована на встановлення осіб та фактів, що представляють оперативний інтерес [3]. Пошук та виявлення таких осіб і фактів вважалися

одним із основних аспектів в оперативно-розшуковій діяльності суб'єктів ОРД, і практично передбачали отримання та перевірку первинної інформації щодо об'єктів оперативного інтересу. Основне організаційно-тактичне призначення оперативного пошуку полягає у здійсненні системи заходів поза зв'язком із конкретною особою чи фактом, відзначається відмінністю від оперативної розробки та проведення заходів, не пов'язаних з іншими справами оперативного обліку, які завжди ведуться щодо конкретних фактів щодо конкретних осіб [5].

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності оперативний пошук осіб, предметів і фактів розглядається як самостійна форма діяльності, що має свої особливості. У сукупності ці ознаки дають уявлення про сутність оперативного пошуку і його роль в системі оперативно-розшукової діяльності кримінальної поліції. Основними рисами такого пошуку є ініціативність, активність, а також проведення розвідувальних заходів з метою виявлення та перевірки осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів. Комплексне здійснення заходів із розвідувальною спрямованістю в межах оперативного пошуку є важливим аспектом боротьби зі злочинністю. Ця форма діяльності організовується та здійснюється головним чином оперативно-розшуковими підрозділами поліції, відповідно до їхніх компетенцій та спеціалізованих завдань у сфері протидії злочинності [7].

Сутність оперативного пошуку полягає у тому, що він представляє собою ініціативну та активну форму діяльності, яка здійснюється не тільки у зв'язку з вчиненням злочином, але і незалежно від нього. Оперативний пошук спрямований на виявлення та перевірку осіб, предметів і фактів, які можуть мати ознаки злочинної діяльності або містити сліди злочину, та є ефективним інструментом у попередженні та розкритті злочинів [4]. Здійснення розвідувальних заходів є не лише правом, а й обов'язком кримінальної поліції, і має за мету утворення системи заходів, яка охоплює всю обслуговувану територію підрозділу. Важливою характеристикою оперативного пошуку є його спрямованість на виявлення серед великої кількості об'єктів саме тих, що мають ознаки певного виду злочину.

Оперативний пошук вирішує ряд основних завдань, серед яких:

- Виявлення злочинних намірів окремих осіб та їх груп для своєчасного застосування засобів профілактичного впливу.

- Своєчасне отримання інформації про злочини, які готуються, та застосування заходів щодо їх запобігання.

- Своєчасне отримання інформації про вчинені злочини та вживання заходів для їх встановлення та викриття винних.

- Забезпечення прав та інтересів громадян та державних організацій шляхом виявлення та вилучення викраденого майна.

- Отримання необхідної інформації для аналізу та оцінки оперативної обстановки та вжиття

заходів для оптимальної розстановки сил у боротьбі з правопорушниками [2].

Оперативний пошук включає в себе виявлення та розкриття різних об'єктів, таких як особи, предмети та події, які можуть бути причетні до вчинення злочинів. Ці об'єкти мають ознаки, що характеризують їхню злочинну настанову, задуми, дії, або містять інформацію, яка свідчить про можливість або наявність злочинних дій, причин та умов, які сприяють їх вчиненню.

У сучасному контексті оперативний інтерес концентрується на різноманітних об'єктах та документах, вилучених з обігу, що мають значення для ефективного функціонування правоохоронних органів [1]. Серед таких об'єктів можна відзначити зброю, вибухівку, наркотики, отруйні речовини, фальшиві гроші, підроблені документи, викрадене майно та інші цінності. Особливий інтерес викликають предмети, які мають важливе значення для розслідування злочинів, такі як інструменти злому, використані злочинцями під час крадіжок, а також зброя та інші речі, що залишаються на місці вчинення злочину. Важливою категорією є інші матеріальні об'єкти, що можуть слугувати доказами злочину або причетності до нього.

До подій, які викликають оперативний інтерес, належать різноманітні обставини та явища, що спостерігаються в реальному житті та мають важливе значення для досягнення мети оперативно-розшукової діяльності, але ще не відомі правоохоронним органам. Це можуть бути відомості про плановані або вже скоєні злочини, з'яву розшукуваних злочинців, зустрічі криміногенних елементів, конфлікти між злочинними групами, створення умов для здійснення та маскування злочинної діяльності тощо [3].

Аналіз емпіричного матеріалу підтверджує, що проведення оперативного пошуку злочинно-активних осіб не обмежується лише пошуковими заходами. Він включає комплекс заходів щодо збору, аналізу та перевірки інформації, яка може бути важливою для боротьби зі злочинністю. Цей комплекс заходів має інформаційний напрямок і може бути спрямований на будь-яку первинну інформацію, яка стосується конкретного простору та часу [7].

Важливо зазначити, що в сучасній теорії оперативно-розшукової діяльності не існує єдиної точки зору щодо поняття та сутності оперативного пошуку. Різні дослідники виражають різні підходи до цього поняття. Деякі порівнюють його з особистим пошуком, тоді як інші розглядають оперативний пошук як організацію та проведення пошукових заходів з використанням оперативного спостереження.

Вивчення методів та засобів оперативно-розшукової діяльності (ОРД) є актуальною проблемою в контексті забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю. Одним із ключових елементів ОРД є оперативний пошук, який розглядається як засіб виявлення, попередження та розкриття злочинів. Дослідження цього методу

важливе для розуміння ефективності та оптимального використання його в практиці правоохоронних органів [8].

Прихильники концепції особистого пошуку розглядають його як незалежний метод ОРД, що охоплює як гласні, так і негласні дії оперативного працівника кримінальної поліції. Вони вважають, що оперативний пошук передбачає використання всіх доступних методів та прийомів з метою виявлення злочинної діяльності та її учасників. На думку О.І. Козаченка, пошукові заходи полягають у встановленні невідомих правоохоронним органам фактів злочину та осіб, що до нього причетні. Це важливий етап в розслідуванні кримінальних правопорушень, який дозволяє збільшити ефективність правоохоронних заходів [1].

Подальше уточнення поняття оперативного пошуку надає В.В. Колосков, який розглядає його як систему організованих заходів, спрямованих на збір первинної інформації для запобігання та виявлення злочинів, а також для ідентифікації осіб, які можуть бути причетними до злочинної діяльності. Це визначення узгоджується з офіційними документами, що регулюють ОРД, які підкреслюють важливість виявлення та припинення кримінальних правопорушень. У контексті законодавства України, оперативно-розшукова діяльність описується як система пошукових заходів, що здійснюються за допомогою оперативних та оперативно-технічних засобів. Це включає в себе не лише оперативне спостереження, але й інші методи збору інформації [5].

Отже, вивчення сутності та методології оперативного пошуку важливе як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Розуміння його ролі та області застосування сприяє ефективній боротьбі зі злочинністю та забезпеченню правопорядку. Оперативна розробка осіб, які підозрюються у готуванні вбивств, є однією з ключових складових оперативно-розшукової діяльності (ОРД) правоохоронних органів. Цей процес передбачає систематичне збирання, аналіз та використання інформації з метою виявлення потенційно небезпечних осіб, які можуть вчинити вбивство або бути причетними до таких злочинів. У цьому науковому тексті проведемо теоретичний аналіз та розглянемо практичну реалізацію оперативної розробки осіб у контексті підозри у готуванні вбивств [6].

Оперативна розробка осіб, які підозрюються у готуванні вбивств, базується на принципах системного аналізу та збору оперативної інформації. Вона передбачає використання різноманітних методів та прийомів, спрямованих на виявлення, ідентифікацію та контроль над особами, які можуть стати авторами або співниками вбивств. Оперативна розробка таких осіб включає в себе:

Збір інформації. Цей етап передбачає пошук та аналіз різноманітних джерел інформації, таких як оперативні дані, свідчення очевидців, аналіз соціальних мереж та інше. Важливо визначити потенційних злочинців, їх зв'язки та мотивацію. Оперативне спостереження. Проведення оперативного спостереження дозволяє зібрати додаткову інформацію

про підозрюваних осіб, їх звички, місця перебування та інші ключові дані, які можуть бути використані в розслідуванні. Розробка кримінального портрету. На основі зібраної інформації складається детальний профіль підозрюваної особи, включаючи її характеристики, звички, зв'язки та потенційні мотиви для вчинення злочину.

Встановлення контролю. Після розробки кримінального портрету, проводиться встановлення оперативного контролю за підозрюваною особою та її діяльністю з метою запобігання вбивства або затримання злочинця у разі вчинення злочину. Організація взаємодії між підрозділами НП України здійснюється шляхом направлення відповідних листів (у випадку взаємного інформування), а також шляхом надання відповідних запитів на отримання інформації [11].

Практична реалізація оперативної розробки осіб, які підозрюються у готуванні вбивств, передбачає тісне співробітництво між різними службами правоохоронних органів та використання сучасних технологій для ефективного збору та обробки інформації. Важливо враховувати права та свободи громадян у процесі проведення оперативних заходів та дотримуватися законодавства [3].

Разом з цим контроль за діяльністю оперативних підрозділів є складовою управління, яка має на меті забезпечення ефективного виконання підрозділами оперативної служби покладених на них функцій. Його завдання полягає у визначенні відповідності функціонування й результатів діяльності оперативних підрозділів законам і підзаконним нормативно-правовим актам, прийнятим управлінським рішенням, принципу раціональної організації роботи, вимогам виконавської дисципліни [9]. Таким чином, вищезазначена оперативна розробка має важливе значення для впорядкування й удосконалення організації й діяльності оперативних підрозділів поліції та безпосередньо впливає на якість попередження та розкриття злочинів, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності [10].

Оперативна розробка осіб, які підозрюються у готуванні вбивств, є складним та важливим етапом в ОРД. Вона вимагає систематичного та комплексного підходу до збору та аналізу інформації з метою запобігання та розкриття злочинів. Ефективна реалізація цього процесу вимагає високої кваліфікації оперативних працівників та використання сучасних методів та технологій. У контексті боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку, оперативна розробка осіб, які підозрюються у готуванні вбивств, виявляється невід'ємною складовою оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів. Підрозділи кримінальної поліції є одним з основних суб'єктів реалізації правоохоронної функції, адже від результатів їх діяльності залежить стан розкриття більшості неочевидних кримінальних правопорушень [12].

Підсумковий аналіз теоретичних концепцій та практичної реалізації цього процесу підтверджує його важливість та ефективність у запобіганні та розкритті вбивств. Успішна оперативна розробка вимагає систематичного збору та аналізу оператив-

ної інформації, тісного співробітництва між правоохоронними органами, а також дотримання вимог чинного законодавства та прав громадян.

Список використаної літератури:

1. Албул С.В. Оперативний пошук як організаційно-тактична форма оперативно-розшукової діяльності кримінальної поліції України: поняття та сутність. Scientific bases of solving of the modern tasks: Abstracts of XIX international scientific and practical conference. Frankfurt am Main, Germany, 2020. P. 138–144.

2. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.

3. Козаченко О.І. Інститут негласного співробітництва: теорія і практика : монографія. Київ : ДП «Розвиток», 2020. 1105 с.

4. Колосков В.В. Щодо визначення понять оперативний пошук і оперативний розшук. Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії організованій злочинній діяльності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 квітня 2008 р. Одеса : ОДУВС, 2008. С. 27–29.

5. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник. В.В. Аброськін та ін.; за ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.

6. Особливості отримання і використання первинної оперативно-розшукової інформації підрозділами карного розшуку : монографія / М.Д. Мартинов та ін. Київ : ДП «Розвиток», 2012. 232 с.

7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 05.04.2024).

8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135–XII зі змін. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 13.09.2024).

9. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану Colloquium-journal № 17 (176) 2023. Poland, Warszawa С. 33-37.

10. Копилов Е.В. Формування етапів прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану: деякі особливості історико-правового аналізу. Colloquium-journal № 28 (187) 01.11. 2023 С. 57-60.

11. Darahan V.V., Kyselov A.O., Kopylov E.V. Interaction of criminal police units with othersubjects of control over public procurement as an element of ensuring economic security. Scientific monograph. Activities of law enforcement agencies to ensure public safety and order during the legal regime of martial law: Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С.49.

12. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.

PHILOLOGICAL SCIENCES

Chinara Zahid Shahbazlı

ORCID:0009-0005-0137-608X

Baku Business University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13828610>

MEANS OF EXPRESSION OF POLITENESS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI

Abstract

Speech communication is considered one of the most important types of human activity, and politeness is one of the basic components of this communication. In fact, politeness is a mandatory element of this communication, ensuring its success and smooth, conflict-free flow. It is also the most important regulator of human behaviour to achieve effective social interaction.

This study is devoted to the study of lexical, grammatical and syntactic means of expressing the category of politeness in the English language. The relevance of this article lies in the fact that modern linguistics is characterised by a great interest in pragmatic studies of language and the category of politeness itself. Due to the expansion of the boundaries of international cooperation, with the increasing role of intercultural communication, there is a need to know and implement speech strategies that lead to a successful communication process.

The purpose of this article is to identify the linguocultural specificity of the functioning of linguistic means of expressing the category of politeness in the English language.

Key words: *politeness, speech communication, verbal behavior, intercultural communication, ethical category*

INTRODUCTION

Speech communication is one of the attractive areas of research. The fairly high degree of prevalence of the dialogic type of speech in the conditions of modern communication makes the study of speech units an urgent problem. Researchers have focused on phenomena that were previously on the periphery of linguistic science: the action of speech, the speaker's intention, speech influence, problems of interaction between communicants, features of the speech situation, causes of communicative failures, communication strategies and tactics of spoken language.

The field of linguistics has recently seen a growing interest in the study of the anthropocentric aspects in general – and the category of politeness in particular. Politeness is studied on the material of one language within a single linguocultural community and on the material of several languages in different linguocultural communities, which allows for cross-cultural comparisons in this area.

In fact, there are numerous theories related to the category of politeness. We will mention some of them further, but first, we will define what politeness is. We will also consider how it realises itself in verbal communication.

Let us therefore begin with the definitions of the concept of politeness in dictionaries. *The Dictionary of Ethics* defines politeness as: "...a moral quality that characterises a person for whom respect for people has become an everyday norm of behaviour and a habitual way of treating an interlocutor" (Gusseynova and Kona, 1975). From this definition, it follows that politeness is a manifestation of respect. Politeness is a willingness to do a favour for someone who needs it, delicacy, and tact. And, of course, timely and appropriate speech display, so-called speech etiquette, is an integral element of politeness.

As N. I. Formanovskaya (1989) notes: "Politeness is an ethical category abstracted from specific people, which is reflected in language, which, of course, should be studied in linguistics".

In English dictionaries, we find many ways to express the concept of politeness: politeness, courtesy, civility, comity, urbanity, courtliness, decency, suavity, affability, and mannerliness (Robins, 1988).

Based on these definitions, we can conclude that politeness is compliance with the rules of decency in speech and actions; the manifestation of good manners, which is the basis of etiquette behaviour; and an integral feature of any communicative act.

DEVELOPMENT

Lexical means of expressing politeness in English

At the lexical level, preference is given to normative vocabulary. Universal means of politeness are not only clichéd, standard phrases but also such positively emotionally charged words as fine, nice, good, please, kind, happy, and very well. But positively coloured emotional words are not always used in stable expressions to express politeness.

Many scientists consider standard speech situations to identify this or that phenomenon. We know that situations can be formal and informal, but besides this, the speaker also plays a role in each situation. There are speech acts where both speakers are in equal social roles, we will call such situations equally social, and situations where speakers are in unequal social roles – unequally social. The relationship between the speakers can also differ as speakers may be in close, good relationships, unfamiliar or poorly acquainted. Depending on the level of relationships in the process of a speech act, the category of politeness will be implemented in one way or another.

Human verbal behaviour is characterised not only by occasional, but also by recurrent, repeating characters, which is reflected, in particular, in the presence of various kinds of standardised expressions, ready-made phrases, sentences of a formulaic nature and so on.

Modern English is replete with such formations of varying degrees of stability, specialising in the expression of various kinds of communicative meanings: greetings, apologies, thanks, congratulations, refusal, consent, requests, etc. In addition, they are also capable of performing a communicative organising and text-organising role, which also connects with the speaker, emanating from them in accordance with their particular intention.

Such units of heterogeneous component composition, structural organisation and degree of stability, the specificity of which is due to their specialisation in expressing the communicative intention and intonation of the speaker, various kinds of personal meanings associated with the speaker, i.e. basic, dominant and additional pragmatic meanings, can be called colloquial clichés.

Let us for example consider greetings. In all of the above social relationships, greetings take place. In equal social situations, the following are most often used:

Hello! – Salam

How are you? – Necəsiniz?

Nice to meet you. – Sizinlə tanış olmaq xoşdur.

In unequal social situations, the following are most often used:

I am pleased to meet you. – Sizinlə tanış olmaqdan məmnunam.

How do you do? – İşlər necədir?

Good morning (evening, afternoon). – Sabahınız xeyir (axşam, günorta).

Welcome! – Xoş gəlmisiniz!

From the above, we can conclude that greetings are mainly stable lexical units while more generally we can note that formal speech situations are, in general, determined by the observance of a large number of etiquette verbal and non-verbal norms. In English, there is no formal distinction between the formal and informal *you*, as in many other languages. The more formal pronoun *thou*, which in theory would correspond to the pronoun *you*, fell out of use in the 17th century, surviving only in poetry and the Bible. Instead, all registers of contacts, from emphatically official to rudely familiar, are conveyed by other means of language – intonation, choice of appropriate words and constructions. Therefore, we, again, see the same greeting expressions with the pronoun *you*: *Nice to meet you! How do you do!*

Grammatical means of expressing politeness in English

In the examples above, we also noticed grammatical manifestations of politeness. At the grammar level, complete sentences with correct grammatical forms are used. Politenessemes are realised through the grammatical form of the subjunctive mood, interrogative and negative constructions, as well as modal verbs. In English, these are most often the conditional mood and modal verbs.

The conditional mood is most often used specifically to implement a request. Requests, at the same time, turn out to be very polite and unobtrusive.

It would be great if you could help me! – Ümid edirəm ki, mənə kömək edə bilərsiniz!

I would be most grateful if you could do it for me! – Ümid edirəm ki, bunu mənim üçün edə bilərsiniz!

Of course, it should be noted that lexical units are closely related to grammatical ways of expressing politeness.

Modal verbs are most often used in requests. So, for example, for a polite informal request *can* and *will* are used, for a more formal and polite request – *could* and *would*:

Can you pass me the plate? – Mənə boşqabı verə bilərsiniz?

Will you open the door? – Qapını açarsınız?

Could you make me a coffee, please? – Zəhmət olmasa, mənə qəhvə hazırlaya bilərsiniz?

Would you wait a moment, please? – Zəhmət olmasa, bir az gözləyə bilərsinizmi?

Informal requests in English are also expressed using an additional infinitive phrase.

I want you to visit me – Məni ziyarət etməyinizi istəyirəm.

However, this statement will refer to a low level of politeness.

If permission is asked to do something, the verbs *can*, *could*, and *may* are used:

Can I speak to Mr Brown, please? – Mən cənab Braunla danışa bilərəmmi? (telefonda)

Could I take this book? – Bu kitabı götürə bilərəm?

May I come in? – Gəlmək olar?

Modal verbs *must*, *should*, *can*, *may/might* are used as a means of softening the categoricalness of a statement in its secondary function, primarily for polite address. There are certain semantic and pragmatic differences between them.

May I borrow your pen? – Certainly! (or Sure!) – Qələminizdən istifadə edə bilərəm? – Əlbəttə edə bilərsiniz.

The use of *may* in English is more formal and less common than *can* or *could*.

If an Englishman wants to ask permission and is afraid that he will disturb another person with his actions, then he uses the conditional mood *Do you mind if...?, I was wondering if..?* For example:

Do you mind if I smoke? – Siqaret çəksəm etiraz etməsiniz?

I was wondering if you would help me? – Mənə kömək edə bilərsiniz?

Do you mind if I ask you a question? – Sizdən bir söz soruşsam olar?

However, there are also other grammatical means of expressing a polite request. The request in English is softened by the final format (*will you, would you, could you, right, all right, OK*), as if trying, in this way, to gain the addressee's consent to perform the action, to make sure that he does not object:

Pass me that canola would you, nurse? Thank you.

(*Əməliyyat zamanı həkim tibb bacısına*) - *Tibb bacısı, zəhmət olmasa mənə kanolanı (tibdə istifadə olunan yağ) verərdiniz? Təşəkkür edirəm.*

In statements of this type, the final format *will you / would you* has lost the meaning of a question and has become a marker of politeness, approaching in meaning the word *please*. This is evidenced by the fact that after such statements a response is often absent and not even expected (Larina, 2004).

When making an offer, the speaker does not always know how the interlocutor will react. As in all other cases we are considering the role of the speaker in order to choose the appropriate grammatical means of expressing a polite sentence. A proposal or a request can be expressed by the conditional mood in English, using the expressions mentioned above. For example:

It would be nice if you come with me! – Mənimlə gəlsəydiniz, yaxşı olardı!

And the more polite form *do you mind if..., would you mind if.....:*

Do you mind giving me a hand tomorrow? – Kinoya getməyimizə etiraz etməsiniz?

To suggest something, the modal verbs *can* and *would* can also be used in English. *Can* – less polite, *would* – more polite.

Can I help you? – Mən sizə kömək edə bilərəm?

Would you like a cup of tea? – Bir fincan çay istərdiniz?

In addition to lexical means, grammatical means are also used to formally express gratitude. These are mainly modal verbs.

I wish/would like to thank you! – Mən sizə təşəkkür etmək istəyirəm!

Note that from a syntactic point of view, these are mostly complete sentences, since in addition to lexical means of expressing politeness, they also use grammatical ones, which immediately leads to a complication of syntax.

Syntactic means of expressing politeness in English

Syntax is the main formative beginning of a speech work; the importance of syntax for any type of utterance is difficult to overestimate. The main syntactic unit is the sentence, while the main difference between polite and impolite speech is seen in the sentence structure, completeness, and length. It is necessary to begin with the fact that polite speech acts are characterised by complete sentences.

One of the main classifications of sentences in syntax is the classification according to the purpose of the statement, into declarative, interrogative, exclamatory and imperative. It is also known to divide sentences into affirmative and negative. Each sentence can, however, be found in the meaning of any of the others, acquiring a special modal or emotional meaning, expressiveness or stylistic colouring. So, for example, sentences that are affirmative in form can be used as questions if the questioner wants to show that he already knows what the answer will be and he is not indifferent to it. They can also serve as incentives to action. This transformation of a sentence is called transposition. Rhetorical questions also play a huge role in

the syntactic features of the category of politeness and serve as an emphatic statement.

In the speech situations we are considering, we see the manifestation of politeness mainly in interrogative, exclamatory and incentive syntactic constructions.

Can I help you? – Mən sizə kömək edə bilərəm?

Thank you so much! – Təşəkkür edirəm.

Would you mind giving me a hand tomorrow? – Kinoya gedəcəksiniz?

Even stable lexical units of greeting in English contain interrogative constructions. For example, *How do you do?* is, in a meeting situation, not a question but a greeting, and the best answer would be a repetition of the same lexical unit.

In this interrogative speech act, transposition and a rhetorical question are evident. Transposition is the use of syntactic structures in unusual or denotative meanings and with additional connotations. A rhetorical question does not require an answer and is posed in order to encourage the listener to tell something unknown to the speaker. The function of a rhetorical question is to attract attention, strengthen the impression, increase the emotional tone, and create elation. The answer has already been suggested, and the rhetorical question only involves the reader in reasoning or experience, making him more active, and forcing the addressee to draw a conclusion. The rhetorical question is found in all styles of speech.

Further, greetings can be expressed with exclamatory constructions, such as:

Hello! – Salam!

Transposition of interrogative sentences is possible with the transition to imperative and exclamatory sentences, which are necessarily more expressive than forms without transposition. A simple imperative mood, even softened by the word *please*, sounds too rude to the English ear.

As mentioned above, a polite request requires an interrogative construction, for example: *Open the window, please* turns into *Will you open the window, please?* or *Would you mind opening the window?* or in an indirect question: *I wonder whether you might possibly open the window?*

A request, as a manifestation of an imperative, for greater politeness, carries within itself grammatical, syntactic, and lexical means of expressing politeness. The main syntactic indicator of a polite request will be a complete sentence. Dividing by the degree of formality, we can say that complete sentences are found in both formal and informal requests.

If we talk about attracting attention, we see affirmative and interrogative syntactic constructions, which are also subject to transposition. Getting attention always implies some kind of question or request, so we see an additional connotation.

I am sorry to trouble you, but could you move up a bit? – Narahatçılığa görə üzr istəyirəm, amma bir az kənara çəkilə bilərsinizmi?

Excuse me, where can I get a blood test? – Bağışlayın, qan testini harada edə bilərəm?

A polite sentence can also be expressed using interrogative syntactic constructions.

Will you go to the cinema? – Kinoya gedəcəksiniz?

Would you mind if we go to the cinema? – Kinoya getməyimizə etiraz etmərsiniz?

We observe transposition in this situation, as interrogative syntactic constructions act as sentences, that is, they contain additional connotations.

Transposition from the point of view of politeness in the English language plays a big role because the contrast between form and content, and the appearance of additional connotations give the sentence greater politeness.

Thus, lexical, grammatical and syntactic means of expressing politeness to one degree or another exist inextricably, and the communicative units that perform the actual function are stable stereotypical complexes that ensure the success of the communication process.

CONCLUSION

In English, the category of politeness is represented by grammatical means in combination with lexical and syntactic ones.

The main grammatical means should be considered modal verbs and the conditional mood. Formal speech means of expressing politeness are characterized by the presence of complete sentences and transpositions, while informal ones are characterised by elliptical sentences. It is important to note that politeness plays the greatest role in situations of requests and proposals, which can be expressed by both imperative and declarative sentences using a complex of grammatical, syntactic, and lexical means of expressing politeness.

There are fewer linguistic means of expressing politeness used in informal situations than those used in neutral and formal situations. It can be assumed that this is due to the category of politeness considered in

the study, which presupposes a certain level of formality, for the expression of which stylistically higher vocabulary is used.

The use of modal verbs, to one degree or another, contributes to marking the principle of politeness and defining social roles. In addition, modal verbs, along with other means of expressing politeness, help enhance illocutionary power and achieve a positive communicative effect.

Considering all the features we have identified, we are convinced that the politeness category is universal. It is a universal category and characterises both the speaker and the nation as a whole.

References

1. Dictionary of ethics (1975). Ed. A.A. Guseinova and I.S. Kona. – M.: Politizdat, pp. 221 -242.
2. Formanovskaya, N.I. (1989). Speech etiquette and culture of communication M.: EKSMO, 150 p.
3. Jafarova, K.A. (2022). Language contacts as one of the forms of realization of bilingualism and interference. Cuba: Revista Universidad Y Sociedad. Social Sciences / Humanities Social Sciences, Interdisciplinary, – May-June, Vol.14 (4), – pp.94-101.
4. Larina, T.B. (2004). The concept of “Politeness” in the communicative consciousness of Russians and English. Człowiek Swiadomosc Komunikacja Internet. – Warszawa, pp. 284-293.
5. Oxford Dictionary dictionary (2010). Franklin Electronics Publisher: Incorporated, 1082 p.
6. Zeynalova, S.S. (2018). Communicative tasks to help a learner become a more fluent speaker of English. 10th International ELT Research Conference.

MEDICAL SCIENCE

УДК : 616.248-053.2-07:616.153-008.83:577.17

Buryniuk- Hloviak Khrystyna Petrivna

Bukovinian State Medical University

PhD, Assistant of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of, Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

INDICATORS OF SOME HORMONES IN THE BLOOD SERUM OF CHILDREN WITH BRONCHIAL ASTHMA, CONSIDERING THE LEVEL OF DISEASE CONTROL

Abstract.

Bronchial asthma (BA) is a widespread chronic inflammatory condition in children. Inhaled glucocorticosteroids (IGCS) are regarded as the most effective treatment for asthma, helping to prevent flare-ups, enhance lung function and quality of life, and reduce hospitalizations and mortality. Although IGCS have fewer and less severe side effects compared to oral corticosteroids, concerns about safety, especially with high doses, continue to be relevant. This issue is particularly critical in the context of high-dose treatment for preschool and school-aged children.

Key words. *Bronchial asthma, glucocorticosteroids, parathyroid hormone, cortisol, insulin.*

According to the standards of treatment and prevention of bronchial asthma (BA) in children, the use of inhaled glucocorticosteroids (IGCS) is the basis of the basic therapy of all forms of the disease due to the ability of these drugs to suppress the inflammatory process, affecting cells and inflammatory mediators [1]. As a result of exposure to IGCS, a number of effects occur, which include: increased synthesis of anti-inflammatory proteins (lipocortin-1), increased apoptosis of eosinophils, interference with the metabolism of arachidonic acid and synthesis of leukotrienes, reduced permeability of microvessels, prevention of migration of inflammatory cells to target organs, etc. [2]. At the same time, the question of the safety of the use of IGCS remains relevant at the moment, because the stimulating effect of systemic drugs (CS) on the processes of gluconeogenesis is known, as well as their ability to cause a negative balance of calcium by reducing its absorption in the gastrointestinal tract and increasing its excretion with urine.

As for inhalation forms of GCS, the question of their possible negative influence during long-term use as drugs for the basic treatment of BA on the indicators of calcium metabolism and the state of bone tissue in childhood remains far from being finally resolved [3], carbohydrate metabolism of sick children [4], as well as the cortisol-producing function of the adrenal glands. It should be noted that the currently presented results of scientific research in this direction are quite contradictory [5], since different methodological approaches are used in the assessment of side effects of the basic therapy of BA, the age and gender of the child, the severity of the disease, the duration of administration and the dose of the drug used are not taken into account.

At the same time, against the background of chronic allergic diseases in children, researchers find signs of disintegration in the system of neuroendocrine regulation due to the exhaustion of compensatory mechanisms during a long and severe course of BA and

the liberal use of glucocorticoid drugs, which is manifested by a decrease in cortisol production, an increase in the level of thyroxine, an increase in the synthesis of parathyroid hormone with the subsequent formation of osteopenia and osteoporosis [6].

Failure to take into account the risk of the development of systemic side effects of ICS [7], caused, in particular, by the high lipophilicity of the new drugs, the large volume of distribution, cumulation in tissues, low serum concentrations, can lead to a deterioration of patients' condition, their quality of life and the effectiveness of basic treatment, which will negatively affect the indicators of disease control.

Objective. To study the indices of regulation of calcium and glucose metabolism as well as cortisol-producing adrenal function with various stage of diseases control with the aim to improve the results of basic treatment of bronchial asthma in school-age children.

Materials and methods. On the basis of the regional non-profit enterprise "Chernivetska Regional Children's Clinical Hospital" in the town of Chernivtsi 73 school-children with bronchial asthma (BA) were examined. The clinical groups were formed depending on the score estimation of the disease control with the use of clinical-instrumental estimation scale (CIES). The 1st group included 55 patients with the total score of 17 and more according to the CIES (uncontrolled BA), and the 2nd group included 18 patients with controlled course of the disease. The following indices were detected: the state of regulation of glucose metabolism by the content of IgG class antibodies to insulin, the concentrations of cortisol and parathyroid hormone in the blood serum.

Results and discussion. The study has found that the concentration of parathyroid hormone in the blood serum of the 1st group of patients was in an average $3,16 \pm 1,0$ ph/ml, and in the 2nd group – $4,0 \pm 0,8$ ph/ml ($P > 0,05$). In the groups created the differences in the indices of regulation of carbohydrate metabolism and cortisol synthesis in the representatives of the comparison groups have been found to be statistically reliable.

Thus, the antibodies to insulin in the blood serum of the main group were in the concentration of $32,56 \pm 6,02$ Un/ml, in children with controlled BA – $20,1 \pm 0,9$ Un/ml, and the concentration of cortisol in the blood serum was $107,5 \pm 27,2$ ng/ml and $45,0 \pm 1,3$ ng/ml respectively (in all the cases $P < 0,05$).

Correlation statistically valuable links of the parathyroid hormone concentration have been found in the blood serum with the duration of systemic glucocorticosteroids (GCS) administration during BA attacks ($R=0,72$), and cortisol – with the dose of fast acting β_2 -agonists ($R=0,32$), as well as prolonged β_2 -agonists ($R=-0,54$). It should be noted that high titers of IgG class antibodies to insulin (>20 Un/ml) in the blood serum were associated with a higher risk of uncontrolled BA course: chance ratio (CR) was 1,3 (95% CI 0,4-4,2), and relative risk (RR) – 1,14 (95% confidence interval (CI) 0,7-1,8). In its turn, the content of antibodies to insulin less than 32,0 Un/ml increased clinical-epidemiological risk of a controlled course of asthma: CR-6,3 (95% CI 0,7-56,3), RR-1,3 (95% CI 0,2-8,4). The risk of an uncontrolled course of asthma decreased analogically in patients with the content of cortisol in the blood serum hardly reaching 230 ng/ml: CR-2,1 (95% CI 0,2-22,2), RR-1,1 (95% CI 0,2-6,3).

Conclusions. Children with a controlled course of bronchial asthma demonstrated inhibited glucocorticosteroid-synthetic adrenal function at the expense of escalation approach to the formation of the scheme of basic therapy. In case of an uncontrolled course of bronchial asthma the risk of high titers of IgG class antibodies to insulin increases by 1,3 times (>20 Un/ml), requiring to monitor the level of glycemia. The correlation of parathyroid hormone content in the blood serum with the duration of administration of systemic glucocorticosteroids during BA attacks ($R=0,72$) is indirectly indicative of the presence of osteopenia and osteoporosis in sick children.

List of references

1. Bleecker ER, Menzies-Gow AN, Price DB,

Bourdin A, Sweet S, Martin AL, et al. Systematic Literature Review of Systemic Corticosteroid Use for Asthma Management. *Am J Respir Crit Care Med.* 2020;201(3):276-93. doi: 10.1164/rccm.201904-0903SO

2. Global Initiative for Asthma; 2023; Available from: https://ginasthma.org/wp-content/uploads/2023/07/GINA-2023-Full-report-23_07_06-WMS.pdf

3. Zöllner EW, Lombard CJ, Galal U, Hough FS, Irusen EM, Weinberg E. Hypothalamic-pituitary-adrenal axis suppression in asthmatic school children. *Pediatrics* [Internet]. 2012[cited 2021 Feb 21];130(6):e1512-9. Available from: <https://pediatrics.aappublications.org/content/130/6/e1512.longdoi:10.1542/peds.2012-1147>

4. Ferreira SS, Oliveira MA, Tsujita M, Nunes FPB, Casagrande FB, Gomes E, et al. Insulin Modulates the Immune Cell Phenotype in Pulmonary Allergic Inflammation and Increases Pulmonary Resistance in Diabetic Mice. *Front Immunol*[Internet]. 2020[cited 2021 Feb 18];11:84. Available from: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fimmu.2020.00084/full> doi: 10.3389/fimmu.2020.00084

5. Bleecker ER, Menzies-Gow AN, Price DB, Bourdin A, Sweet S, Martin AL, et al. Systematic Literature Review of Systemic Corticosteroid Use for Asthma Management. *Am J Respir Crit Care Med.* 2020;201(3):276-93. doi: 10.1164/rccm.201904-0903SO

6. Fang F, Zhang Y, Tang J, Lunsford LD, Li T, Tang R, et al. Association of Corticosteroid Treatment With Outcomes in Adult Patients With Sepsis: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Intern Med.* 2019;179(2):213-23. doi: 10.1001/jamainternmed.2018.5849

7. Suissa S, Kezouh A, Ernst P. Inhaled corticosteroids and the risks of diabetes onset and progression. *Am J Med.* 2010;123(11):1001-6. doi: 10.1016/j.amjmed.2010.06.019

Horbatiuk Inna

(ORCID ID 0000-0002-7985-3190)

*PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi,***Bileychuk R.Yu., Sichkar I.B., Ruda T.D.***Doctor of the Department of the Regional Children's Clinical Hospital, Chernivtsi, Ruska Str., 207A***Kyselova.A.A., Kovalenko O.O., Korbina K.Y., Khorkholiuk Y.V..***Students of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002*<https://doi.org/10.5281/zenodo.1382865>**HYPERTHERMIA OF UNCLEAR GENESIS IN CHILDREN. A CLINICAL CASE REPORT****Abstract:**

Fever of unknown origin remains one of the most difficult diagnostic problems in medicine. Since fever of unknown origin can be caused by more than 200 malignant/neoplastic, infectious, rheumatic/inflammatory and various diseases. Fever is the most common symptom in children and can be classified as fever with or without a focus. Fever without focal point can last less than 7 days and is classified as fever without localizing signs and fever of unknown origin (FUO). FUO is defined as a temperature above 38.3 °C for more than 3 weeks or the inability to establish a diagnosis after 1 week of inpatient studies. The most common causes of FUO in children are infections, connective tissue diseases and neoplasms.

Keywords: *fever, children, FUO, infections, prolonged fever.*

The most common infectious diseases in children with FUO are salmonellosis, tuberculosis, malaria, and rickettsiosis. Juvenile rheumatic arthritis is a connective tissue disease that is often associated with FUO. Malignant tumors are the third largest group responsible for FUO in children [1].

Fever is the result of immune system activation in response to infectious or non-infectious agents. In this case, a disorder involving the immune mechanism is suspected, which may include autoimmune processes. Activation of the immune system leads to the release of cytokines such as interleukin-1 and interleukin-6, which stimulate the hypothalamus to increase body temperature [2].

The diagnostic approach to FUO includes a detailed history and examination supported by tests. Age, exposure history, contact with wildlife, and medications should be noted. The examination should include, in addition to the general appearance, the presence of sweating, rash, tonsillitis, sinusitis, and swollen lymph nodes. Other signs such as abdominal tenderness and hepatosplenomegaly should be noted. It is necessary to carefully examine the muscles and bones for connective tissue diseases [3].

A complete blood count, smear test, and acute phase reagent levels should be part of the initial investigations. Radiologic imaging is a useful aid in the diagnosis of FUO. Antimicrobial trials should not be performed as they may obscure the diagnosis of the disease in FUO [4].

The purpose of this study is to analyze a clinical case of fever of unknown origin (FUO) in a child, to determine the etiology, pathogenesis and to develop diagnostic and therapeutic approaches for the effective detection and treatment of this condition.

Materials and methods. The study considers the clinical case of a 7-year-old girl. She has no chronic diseases, was born at term from the second pregnancy, second delivery. Birth weight 3500 g, body length 55 cm. She was vaccinated according to the vaccination schedule.

The patient had a fever lasting more than 3 weeks. The body temperature exceeded 38.3 °C. Preliminary examinations did not reveal a clear etiology. The girl complained of generalized weakness, abdominal pain and recurrent headaches. There was no history of contact with wild animals or travel to endemic areas.

- Medical history: No contact with wild animals, no travel to endemic areas.

- Physical examination: Presence of sweating, rash, swollen lymph nodes, abdominal tenderness and hepatosplenomegaly.

- Laboratory tests: A complete blood count showed an elevated level of leukocytes, rods and neutrophils, and C-reactive protein. The blood smear test did not reveal pathogenic microorganisms.

- Immunological tests: Elevated levels of antinuclear antibodies (ANA) and rheumatoid factor (RF).

- Radiological imaging: Ultrasound revealed enlargement of the liver and spleen.

Diagnostic interventions.

-Discontinuation of medications: In children with FUO, non-essential medications should be stopped. The disappearance of fever within two drug half-lives (usually three to four days) confirms the diagnosis of drug-induced fever.

Therapeutic trials:

- Nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs): A therapeutic trial of NSAIDs is reasonable if juvenile idiopathic arthritis (JIA) is suspected. Resolution of fever confirms the diagnosis.

- Empirical antimicrobials: Antimicrobial therapy is generally avoided as a diagnostic measure in children with FUO, except for those with potentially life-threatening infections (e.g., malaria, typhoid, disseminated tuberculosis).

- Empirical glucocorticoids: Glucocorticoid testing should not be administered to children with FUO unless the child is extremely ill and infection and malignancy have been conclusively ruled out.

The child was in the department from 07/24/24 to 08/13/24 (21 days). The general condition of the child is satisfactory, not feverish. Consciousness is clear, the

girl is active. Appetite and sleep are preserved. She drinks fluids willingly. Hemodynamics and microcirculation are stable. The skin is pale pink, clean. Skin turgor and elasticity are satisfactory. Visible mucous membranes are clear, pale pink. Auscultatory breathing is vesicular, without wheezing. Heart sounds are clear, rhythmic. The abdomen is soft, not painful. Stool and diuresis are normal. Recommendations are given. Dynamic follow-up by a family doctor.

Diagnosis: D89.9. Disorder involving immune mechanism, unspecified

G93.2. Benign intracranial hypertension

Treatment: included the use of non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) to reduce inflammation and fever. Immunomodulatory drugs were also prescribed to regulate the immune response. The patient received supportive care, including hydration and vitamins.

Further evaluation. Children with persistent FUO should be evaluated serially. For patients who can be evaluated on an outpatient basis, it is recommended to keep a fever diary and return to evaluate new complaints or changes in clinical status. The fever diary should include the date and time of fever onset, fever height and duration, method of fever assessment, and associated symptoms. Children who are hospitalized undergo a thorough physical examination and interval history daily, followed by a follow-up examination with new results [5-7].

If the FUO disappears in three to seven days, no further evaluation is performed. If the FUO persists and the child appears well, it is advisable to perform serial evaluations and obtain additional diagnostic tests only if new (or newly identified) symptoms or signs are present.

For children with persistent fever and no diagnosis after the initial evaluation, the following tests may be warranted (if not previously performed) [8-10]:

- Serum concentrations of immunoglobulins (Ig G, IgA, and IgM: To detect humoral immunodeficiency.

- Immunological analysis for combined antigen/antibody to HIV: To exclude HIV infection.

- Visualization of the gastrointestinal tract: To detect an occult abscess, tumor, or lymphadenopathy in patients with gastrointestinal complaints. Abdominal ultrasound is usually the first step, but CT or MRI may be necessary for patients with suspected malignancy or for urgent examination.

- Positron emission tomography (PET): FDG-PET can be useful for detecting tumors, infections, and inflammation, although studies in children are limited.

Other imaging methods are usually not helpful if there are no localization results. These include imaging of the central nervous system, labeled white blood cell scans, bone radiographs, technetium bone scans, and liver and spleen scans. Whole-body MRI may be useful for assessing the extent of multisystem disease in children with cancer and inflammatory diseases, but its usefulness in the routine evaluation of children with persistent FUO has not been established.

Conclusions. This clinical case emphasizes the importance of a detailed history, physical examination, and the use of modern diagnostic methods to identify

the etiology of FUO in children. Disorders involving the immune mechanism can be difficult to diagnose, but timely detection and treatment can improve prognosis.

Fever of unknown origin (FUO) in children is often a benign and/or self-limiting process. However, it is important to differentiate early benign causes from those that may be a manifestation of a serious condition or pose a life-threatening risk.

Initial evaluation of FUO requires confirmation of fever in a healthcare setting and a thorough reassessment of history and physical examination. Most cases of FUO are due to infectious causes, but a small percentage are due to other causes, including rheumatic or neoplastic diseases. In a high percentage of cases, the etiologic diagnosis is not established, which is a marker of spontaneous resolution.

References:

1. Baymakova M, Popov GT, Andonova R, et al. Fever of unknown origin and Q-fever: a case series in a Bulgarian Hospital. *Caspian J Intern Med* 2019;10:102–6. 10.22088/cjim.10.1.102

2. Naito T, Tanei M, Ikeda N, et al. Key diagnostic characteristics of fever of unknown origin in Japanese patients: a prospective multicentre study. *BMJ Open* 2019;9:e032059. 10.1136/bmjopen-2019-032059

3. Wright WF, Mulders-Manders CM, Auwaerter PG, et al. Fever of Unknown Origin (FUO) - A Call for New Research Standards and Updated Clinical Management. *Am J Med* 2022;135:173–8. 10.1016/j.amjmed.2021.07.038

4. Guo L-Y, Li Y-J, Liu L-L, et al. Detection of pediatric bacterial meningitis pathogens from cerebrospinal fluid by next-generation sequencing technology. *J Infect* 2019;78:323–37. 10.1016/j.jinf.2018.12.001

5. Vanhinsbergh L, Mason A, Godfrey A. Visceral leishmaniasis presenting as haemophagocytic lymphohistiocytosis. *BMJ Case Rep* 2019; 12:e232576. 10.1136/bcr-2019-232576

6. Pijl JP, Glaudemans AWJM, Slart RHJA, Yakar D, Wouthuyzen-Bakker M, Kwee TC. FDG-PET/CT for detecting an infection focus in patients with bloodstream infection: factors affecting diagnostic yield. *Clin Nucl Med*. 2019; 44:99–106. doi: 10.1097/RLU.0000000000002381.

7. Wright WF, Mulders-Manders CM, Auwaerter PG, Bleeker-Rovers CP. Fever of unknown origin (FUO)—a call for new research standards and updated clinical management. *Am J Med*. 2022; 135(2):173-178. doi: 10.1016/j.amjmed.2021.07.038

8. World Health Organization Regional offices. 2021. Accessed October 1, 2021.

9. United Nations Development Programme. Human development reports. 2020. Accessed October 28, 2021.

10. Xu T, Wang L, Wu S, Zhou F, Huang H. Utility of a simple scoring system in differentiating bacterial infections in cases of fever of unknown origin. *Clin Infect Dis*. 2020; 71(suppl 4):S409-S415. doi: 10.1093/cid/ciaa1520

Вачіль П. В.,
студентка 6 курсу
Савула В. В.,
студентка 6 курсу
Дудка Т. В.,

доцент кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ДІАБЕТИЧНОЇ РЕТИНОПАТІЇ

Vachil P. V.,
Savula V. V.,
Dudka T. V.,

Bukovyna State Medical University, Chernivtsi

FEATURES OF DIAGNOSIS AND TREATMENT OF DIABETIC RETINOPATHY

Анотація:

Діабетична ретинопатія (ДР) — серйозне ускладнення цукрового діабету, що може спричинити втрату зору. У статті висвітлено сучасні методи діагностики, такі як офтальмоскопія, ангіографія та ОКТ, а також основні підходи до лікування: консервативна терапія, лазерна коагуляція, ін'єкції анти-VEGF і вітректомія.

Abstract:

Diabetic retinopathy (DR) is a serious complication of diabetes that can cause vision loss. The article highlights modern diagnostic methods, such as ophthalmoscopy, angiography, and OCT, as well as the main approaches to treatment: conservative therapy, laser coagulation, anti-VEGF injections, and vitrectomy.

Ключові слова: діабетична ретинопатія, цукровий діабет, офтальмоскопія, оптична когерентна томографія, вітректомія.

Key words: diabetic retinopathy, diabetes, ophthalmoscopy, optical coherence tomography, vitrectomy.

Діабетична ретинопатія (ДР) — це одне з найбільш серйозних ускладнень цукрового діабету (ЦД), що характеризується ураженням мікросудин сітківки ока. Внаслідок порушень мікроциркуляції розвиваються патологічні зміни в судинах, що можуть призвести до значної втрати зорової функції, включаючи повну сліпоту. На початкових стадіях ДР часто протікає асимптоматично, що дозволяє патології прогресувати без клінічних проявів.

Важливою складовою профілактики серйозних ускладнень є своєчасна діагностика. Регулярні офтальмологічні обстеження із застосуванням сучасних методів візуалізації дозволяють виявляти ранні ознаки мікросудинних змін сітківки. Терапевтичні заходи можуть включати лазерну фотокоагуляцію, інтраокулярні ін'єкції фармакологічних препаратів або хірургічне втручання з метою збереження зорової функції.

Адекватний контроль рівня глікемії, артеріального тиску та ліпідного профілю також є ключовими аспектами профілактики прогресування ДР. Комплексний підхід до терапії ЦД у поєднанні з регулярними медичними оглядами сприяє мінімізації ризику розвитку серйозних офтальмологічних ускладнень.

Методи діагностики діабетичної ретинопатії:

1. Офтальмоскопія є основним діагностичним методом, що дозволяє дослідити сітківку, виявити мікроаневризми, ексудати та новоутворені судини.

2. Флюоресцентна ангіографія застосовується для візуалізації судин сітківки, що допомагає виявляти патологічні зміни, такі як витікання чи закупорки [3].

3. Оптична когерентна візуалізація — це неінвазивний метод, що дозволяє отримати тривимірні зображення сітківки для виявлення макулярного набряку та інших структурних аномалій [5].

4. Регулярний офтальмологічний огляд рекомендовано проводити щонайменше раз на рік або частіше, залежно від ускладнень у пацієнтів з ЦД [3].

Лікування діабетичної ретинопатії:

1. Консервативна терапія:

Контроль рівня глюкози — основний елемент для запобігання прогресуванню ДР [1].

Контроль артеріального тиску — важливий для зниження ризику розвитку ускладнень через гіпертензію [2].

Контроль ліпідів — допомагає зменшити ризик прогресування захворювання шляхом зниження рівня холестерину [2].

2. Лазерна коагуляція сітківки:

Панретинальна лазерна коагуляція використовується для зупинки росту новоутворених судин при проліферативній ДР [4].

Фокальна лазерна коагуляція застосовується для лікування макулярного набряку, зменшуючи витік рідини [4].

3. Анти-VEGF терапія:

Ін'єкції препаратів, таких як бевацизумаб або ранібізумаб, зупиняють ріст нових патологічних судин і знижують ризик втрати зору при макулярному набряку [3].

4. Вітректомія — хірургічна процедура, яка застосовується при крововиливах у склоподібне тіло або тракційних відшаруваннях сітківки [2].

Профілактика та рекомендації:

Пацієнтам з ЦД варто проходити регулярні офтальмологічні огляди [1].

Необхідно ретельно контролювати основні фактори ризику, такі як рівень глюкози, артеріальний тиск та ліпіди [2].

Пацієнти повинні бути інформовані про важливість дотримання лікувального режиму та регулярного моніторингу стану [3].

Список літератури:

1. American Diabetes Association. Standards of Medical Care in Diabetes—2021. *Diabetes Care*. 2021; 44(Suppl 1): S151–S167.

2. Cheung N., Mitchell P., Wong T.Y. Diabetic retinopathy. *Lancet*. 2010; 376(9735): 124–136.

3. Wong T.Y., Sun J., Kawasaki R., et al. Guidelines on Diabetic Eye Care: The International Council of Ophthalmology Recommendations for Screening, Follow-up, Referral, and Treatment Based on Resource Settings. *Ophthalmology*. 2018; 125(10): 1608–1622.

4. Early Treatment Diabetic Retinopathy Study Research Group. Photocoagulation for Diabetic Macular Edema. *Arch Ophthalmol*. 1985; 103(12): 1796-1806

5. Gargeya R., Leng T. Automated Identification of Diabetic Retinopathy Using Deep Learning. *Ophthalmology*. 2017; 124(7): 962-969.

PEDAGOGICAL SCIENCES

Шапочка К.А.,

кандидатка педагогічних наук, доцентка Миколаївський національний
університет імені В.О. Сухомлинського
ORCID: [0000-0002-4827-599X](https://orcid.org/0000-0002-4827-599X)

Антощенко Я.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Shapochka K.A.,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
ORCID: [0000-0002-4827-599X](https://orcid.org/0000-0002-4827-599X)

Antoshchenko Ya.V.

the second (master's) level of higher education
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

HUMANISTIC ORIENTATION OF TEACHER ACTIVITY AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF PRESCHOOL STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE

Анотація

Стаття присвячена питанню гуманістичної спрямованості діяльності вчителя, що є однією з умов формування іншомовної компетентності молодших школярів. Розкрито питання «гуманізм», «гуманістична спрямованість», «гуманістичний смисл», тощо. Василь Сухомлинський зробив вагомий внесок у розвиток гуманістичної освіти завдяки своїй педагогічній системі, яка була спрямована на формування гармонійно розвиненої особистості. Його підхід був глибоко заснований на ідеях гуманізму, акцентуючи увагу на індивідуальності дитини, її моральному та емоційному розвитку. В статті розкрито основні аспекти його внеску до гуманістичної освіти. Представлено аспекти впливу гуманістичної спрямованості вчителя на формування комунікативної компетентності учнів, зокрема підтримка емоційного комфорту; особистісно орієнтований підхід; розвиток емпатії та емоційного інтелекту; акцент на взаємоповазі; активне залучення учнів до освітнього процесу; створення можливостей для самовираження. Гуманістична спрямованість діяльності вчителя є однією з ключових умов для успішного формування іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів, оскільки сприяє гармонійному розвитку особистості та мотивації до вивчення іноземних мов. Формування іншомовної компетентності в умовах війни вимагатиме гнучкого підходу, адаптації методів і ресурсів до нових умов, а також особливої уваги до психологічного комфорту учнів

Abstract

The article is devoted to the question of the humanistic orientation of the teacher's activity, which is one of the conditions for the formation of foreign language competence of primary schoolchildren. The issue of "humanism", "humanistic orientation", "humanistic meaning", etc. is revealed. Vasyl Sukhomlynskyi made a significant contribution to the development of humanistic education thanks to his pedagogical system, which was aimed at the formation of a harmoniously developed personality. His approach was deeply based on the ideas of humanism, emphasizing the individuality of the child, his moral and emotional development. The article reveals the main aspects of his contribution to humanistic education. Aspects of the influence of the teacher's humanistic orientation on the formation of students' communicative competence are presented, in particular, the support of emotional comfort; personally oriented approach; development of empathy and emotional intelligence; emphasis on mutual respect; active involvement of students in the educational process; creating opportunities for self-expression. The humanistic orientation of the teacher's activities is one of the key conditions for the successful formation of foreign language communicative competence of younger schoolchildren, as it contributes to the harmonious development of personality and motivation to learn foreign languages. The formation of foreign language competence in the conditions of war will require a flexible approach, adaptation of methods and resources to new conditions, as well as special attention to the psychological comfort of students

Ключові слова: гуманізм, гуманістична спрямованість діяльності вчителя, іншомовна комунікативна компетентність, молодші школярі.

Key words: humanism, humanistic orientation of the teacher's activity, foreign language communicative competence, younger schoolchildren.

Питання гуманістичної спрямованості розвитку сучасної педагогічної теорії й практики як основи нового педагогічного мислення аналізуються у працях провідних вітчизняних учених таких, як Ш.О. Амонашвілі, І.Д. Бех, А.М. Бойко, О.І. Виговська, О.І. Вишневський, І.Л. Волков, С.У. Гончаренко, Т.І. Гончарова, Н.М. Дем'яненко, І.А. Зязюн, Г.І. Іванюк, Є.М. Льїн, Б.З. Козак, В.Г. Кремень, С.М. Лисенкова, Л.І. Макарова, Л.С. Нечепоренко, В.М. Оржеховська, Н.С. Побірченко, С. Русова, О.Я. Савченко, Г. Сковорода, С. Соловейчик, О.В. Сухомлинська, В.О. Сухомлинський, В.Ф. Шаталов, І.С. Якиманська та інших.

Головними постійними вимогами, що пред'являються до педагога, є любов до дітей, любов до педагогічної діяльності, наявність глибоких спеціальних знань по предмету, що викладається, широка загальна ерудиція, педагогічна інтуїція, високорозвинений інтелект, високий рівень загальної культури і моральності, професійне володіння різноманітними методами навчання і виховання дітей.

Гуманістичний смисл педагогічної діяльності властивий багатьом видатним педагогам різних часів і народів. Виховання заради щастя дитини – такий гуманістичний смисл педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського. Ствердження гуманістичного мислення передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до зрушень в особистості вихованців, їх позицій, цінностей, потреб, мотивів; невинне переосмислення своїх освітніх дій.

Ствердження гуманістичного мислення передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до зрушень в особистості вихованців, їх позицій, цінностей, потреб, мотивів; невинне переосмислення своїх освітніх дій [3, с.3–12].

Гуманізм — це філософська та етична концепція, яка ставить у центр уваги людину, її гідність, свободу, цінність і права. Він підкреслює важливість розвитку особистості, самореалізації та поваги до інших людей. Гуманізм орієнтований на досягнення суспільного блага через освіту, культуру та моральні цінності, підтримуючи віру в здатність людей до прогресу та створення кращого світу.

Гуманістична спрямованість діяльності вчителя означає, що вчитель орієнтується на розвиток особистості кожного учня як індивідуума. Головні риси гуманістично спрямованої діяльності вчителя включають:

- **Повагу до особистості учня:** Вчитель визнає унікальність і цінність кожної дитини, підтримує її самовираження, індивідуальні здібності та таланти.

- **Емоційна підтримка:** Вчитель створює позитивне навчальне середовище, де учні відчувають себе безпечними, визнаними та підтриманими.

- **Розвиток самостійності:** Гуманістично орієнтований вчитель заохочує самостійне мислення, критичне осмислення та активне засвоєння знань учнями.

- **Емпатія:** Вчитель проявляє розуміння і чутливість до емоцій та потреб учнів.

- **Індивідуальний підхід:** Вчитель адаптує навчальні методики відповідно до здібностей, інтересів та темпу розвитку кожного учня.

Гуманістична спрямованість діяльності вчителя передбачає акцент на розвиток особистісних якостей учня, підготовку його до активного, відповідального життя в суспільстві.

Термін «гуманістична спрямованість в освіті» виник як частина ширшого гуманістичного підходу в педагогіці, який базується на філософії гуманізму. Найбільш відомими діячами, які вплинули на розвиток цієї концепції в освіті, були:

- **Жан-Жак Руссо** — філософ XVIII століття, який виступав за виховання, орієнтоване на природний розвиток дитини, і заклав основи гуманістичної педагогіки.

- **Йоганн Песталоцці** — швейцарський педагог, який розвивав ідеї Руссо, наголошуючи на важливості емоційного та морального виховання.

- **Карл Роджерс та Абрахам Маслоу** — психологи, які в середині XX століття зробили значний внесок у розвиток гуманістичної психології та педагогіки. Їхні роботи вплинули на появу терміна «гуманістична спрямованість» в освіті. Зокрема, Роджерс наголошував на важливості учнівського досвіду, розвитку особистості та самореалізації.

Василь Сухомлинський зробив вагомий внесок у розвиток гуманістичної освіти завдяки своїй педагогічній системі, яка була спрямована на формування гармонійно розвиненої особистості. Його підхід був глибоко заснований на ідеях гуманізму, акцентуючи увагу на індивідуальності дитини, її моральному та емоційному розвитку.

Основні аспекти його внеску до гуманістичної освіти: індивідуальний підхід до виховання (В. Сухомлинський вважав, що кожна дитина є унікальною і потребує індивідуального підходу. Він наголошував на важливості розвитку природних здібностей та інтересів дітей, враховуючи їхні особливості); виховання через емоції та моральні цінності (В. Сухомлинський стверджував, що виховання має бути не лише інтелектуальним, а й моральним. Він розробив систему виховання, яка враховувала морально-етичні аспекти, такі як доброта, співчуття, справедливість та взаємоповага); роль вчителя як наставника та друга (вчитель, на думку Сухомлинського, повинен бути не лише передавачем знань, а й другом та наставником, який допомагає дитині розвиватися як особистість, підтримує її у важкі моменти та сприяє саморозвитку); зв'язок з природою (Василь Сухомлинський надавав великого значення вихованню дітей через спілкування з природою, вважаючи, що це допомагає формувати чуйність, любов до життя та почуття

відповідальності за довкілля); **Школа радості** (однією з його новаторських ідей було створення «школи радості» — навчального середовища, де дитина отримує задоволення від процесу навчання, а не сприймає його як важкий обов'язок); **повага до дитинства** (В. Сухомлинський розглядав дитинство як особливий період у житті людини, що потребує шанобливого ставлення та турботи. Він акцентував на тому, що дитинство — це час для розвитку фантазії, творчості та самопізнання).

Таким чином, В. Сухомлинський став символом гуманістичної педагогіки, яка спрямована на всебічний розвиток особистості, виховання моральних та духовних цінностей, повагу до індивідуальності дитини та її внутрішнього світу. Його ідеї продовжують впливати на сучасну освіту та виховання.

Гуманістична спрямованість вчителя (рис.1.) суттєво впливає на формування комунікативної компетентності учнів.

Рис.1. Аспекти впливу гуманістичної спрямованості вчителя на формування комунікативної компетентності учнів

Отже, можна окреслити такі аспекти цього впливу як:

підтримка емоційного комфорту – учитель, орієнтований на гуманістичні цінності, створює середовище, в якому учні почуваються емоційно безпечно. Це сприяє більш відкритій та впевненій комунікації, оскільки учні не бояться висловлювати свої думки, робити помилки чи ставити запитання.

Особистісно орієнтований підхід – гуманістично спрямований вчитель визнає індивідуальність кожного учня, що дозволяє адаптувати навчальний процес до рівня розвитку кожного з них. Це сприяє кращому розвитку навичок спілкування, адже учні можуть розвивати свої мовленнєві здібності у зручному для себе темпі.

Розвиток емпатії та емоційного інтелекту – гуманістичний вчитель звертає увагу на розвиток емпатії та емоційного інтелекту. Це допомагає учням краще розуміти інших людей, розвивати здатність висловлювати свої почуття та правильно інтерпретувати емоції співрозмовників, що є ключовими компонентами комунікативної компетентності.

Акцент на взаємоповазі – вчитель-гуманіст будує стосунки на основі взаємоповаги та толерантності. Це стимулює учнів до активного і позитивного спілкування не лише з учителем, але й з однокласниками. Вони вчать слухати інших, вести діалог та співпрацювати.

Активне залучення учнів до освітнього процесу – вчитель з гуманістичною спрямованістю активно залучає учнів до освітнього процесу через дискусії, групові проекти, спільне обговорення проблем. Це розвиває їхні навички висловлювання думок, аргументації та співпраці в колективі.

Створення можливостей для самовираження – учитель-гуманіст надає учням можливість проявити себе, висловлювати власну думку, задавати питання та вільно спілкуватися. Це сприяє формуванню навичок чіткої та структурованої комунікації, що є основою комунікативної компетентності.

Таким чином, гуманістична спрямованість вчителя стимулює учнів до розвитку комунікативних навичок, допомагаючи їм стати більш впевненими, відкритими до спілкування та готовими ефективно взаємодіяти з іншими в різних контекстах.

Гуманістична спрямованість діяльності вчителя іноземної мови полягає в тому, щоб поставити в центр навчального процесу особистість учня, його потреби, інтереси та індивідуальні можливості. Такий підхід спрямований на створення позитивної емоційної атмосфери, де учні відчувають підтримку, мотивацію до навчання та впевненість у своїх силах. Вчитель, який дотримується гуманістичних принципів, використовує методи, що заохочують співпрацю, творчість, критичне мислення і самостійне опанування мови, а також враховує емоційний та психологічний стан кожної дитини. Це сприяє не тільки ефективному оволодінню іноземною мовою, але й формуванню учнів як повноцінних особистостей, здатних до міжкультурної комунікації та саморозвитку.

Гуманістична спрямованість діяльності вчителя є надзвичайно важливою умовою для формування іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів. Вона передбачає створення такого освітнього середовища, де кожен учень відчуває себе цінним і значущим, а процес навчання

орієнтований на розвиток особистості дитини, її індивідуальних можливостей та потреб.

Виділяють наступні ключові аспекти гуманістичної спрямованості вчителя:

Враховання індивідуальних особливостей

○ Вчитель адаптує методи та прийоми навчання відповідно до індивідуальних здібностей і темпів розвитку кожного учня. Це допомагає уникнути стресових ситуацій та сприяє позитивному ставленню до вивчення іноземної мови.

Підтримка емоційного благополуччя

○ Вчитель створює атмосферу підтримки та заохочення, де помилки сприймаються як частина навчального процесу. Це важливо для формування впевненості учнів у своїх силах і готовності до спілкування іноземною мовою.

Розвиток внутрішньої мотивації

○ Гуманістично орієнтований вчитель стимулює інтерес учнів до іншомовного спілкування, використовуючи ігрові та творчі завдання, які викликають захоплення та задоволення від навчання.

Повага до особистості учня

○ Вчитель поважає думки, почуття і потреби кожного учня, підтримуючи відкритий діалог і співпрацю. Це сприяє формуванню довірливих стосунків і позитивного ставлення до вивчення мови.

Розвиток комунікативних навичок

○ Уроки спрямовані на створення реальних ситуацій спілкування, де учні мають можливість практикувати мову в контексті, що відповідає їхнім життєвим інтересам та потребам.

Вплив на формування іноземної комунікативної компетентності

• Позитивне ставлення до навчання: Учні, які навчаються в умовах гуманістичної спрямованості, проявляють більше інтересу до вивчення

мови, активніше беруть участь у комунікативних ситуаціях та швидше освоюють новий матеріал.

Збільшення рівня комунікативної активності:

• Гуманістичний підхід допомагає знизити страхи та тривожність, пов'язані з мовними помилками, що сприяє вільнішому і частішому використанню іноземної мови в мовленні.

Розвиток мовної самостійності

• Учні отримують можливість самостійно застосовувати здобуті знання в нових ситуаціях, що сприяє розвитку автономії в навчанні іноземної мови.

Таким чином, гуманістична спрямованість діяльності вчителя є однією з ключових умов для успішного формування іноземної комунікативної компетентності молодших школярів, оскільки сприяє гармонійному розвитку особистості та мотивації до вивчення іноземних мов.

Формування іноземної компетентності в умовах війни вимагатиме гнучкого підходу, адаптації методів і ресурсів до нових умов, а також особливої уваги до психологічного комфорту учнів.

Список використаних джерел

1. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності. Педагогіка і психологія. 1994. №2. С.3–12

2. Шапочка К. Нейропсихологічна складова вивчення іноземної мови молодшими школярами/ Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 75, том 3, 2024 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-3-47>

3. Шапочка К. Ігровий метод у навчанні іноземних мов дітей з особливими потребами ISSN 2520-2480 Colloquium-journal №15 (208), 2024 Część 1 (Warszawa, Polska)

Shukhratjon Ismoiljonov Boymirza o'g'li
PhD student
at Namangan state institute of foreign languages

A MODEL FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS OF CREATIVITY SCHOOLS IN UZBEKISTAN THROUGH ENGLISH CLASSES

Abstract:

This article proposes a model for developing critical thinking skills in high school students of creativity schools in Uzbekistan through English classes. The research problem stems from the importance of critical thinking in modern education. The article examines advanced pedagogical methods, interactive lessons, and creative approaches to enhance critical thinking. The results demonstrate a significant improvement in students' abilities to analyze, solve problems, and think independently. The practical relevance of this model lies in its contribution to improving the quality of the educational process.

Аннотация:

В данной статье предлагается модель развития навыков критического мышления у учеников старших классов творческих школ Узбекистана через уроки английского языка. Проблема исследования основана на важности критического мышления в современном образовании. Рассмотрены передовые педагогические методы, интерактивные занятия и творческие подходы для развития критического мышления. Результаты исследования показали значительное улучшение способностей учащихся анализировать, решать проблемы и мыслить независимо. Практическое значение модели заключается в повышении качества образовательного процесса.

Key words: *critical thinking, creativity schools, high school students, English classes, pedagogical model, interactive lessons, problem-solving, analytical skills, independent thinking, Uzbekistan education.*

Ключевые слова: *критическое мышление, школы творчества, старшеклассники, уроки английского языка, педагогическая модель, интерактивные уроки, решение проблем, аналитические способности, самостоятельное мышление, образование Узбекистана.*

Introduction. It is very important to organize an educational process aimed at increasing students' interest in the educational process, ensuring their independence and activity, as well as developing the ability to think critically. In this process, the need to ensure students' learning and help them to think freely should be implemented first of all by teachers. That is why the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoyev made the following comments in his reports: "Critical analysis should be a strict order - discipline and personal responsibility - the daily rule of every leader's activity." As the head of our state noted, it is very important to inculcate the value of critical thinking in the minds of our students from a young age. When students practice critical thinking, they develop the ability to process and organize information effectively, and to express themselves quickly and clearly. In addition, he develops the ability to use his information independently and to have positive relationships with others. Understanding how to work with information is important because critical thinking makes processing it more efficient. The development of critical thinking skills is especially important in the modern age, because the information field is growing at a rapid pace.

The technology of critical thinking corresponds to the State Education Standard and meets the goals of modern education. It serves as a basis for general, cultural, personal and cognitive development of students. This technology enables students to "learn to learn" and apply it. The technology of developing critical thinking is aimed at students making independent decisions and choosing a direction in learning the subject. Modern didactics uses the

achievements of educational psychology to develop critical thinking skills of students in the educational process.

Critical thinking can only happen when educators understand and value the diversity of ideas and experiences. This is not a one-size-fits-all process. Developing critical thinking is a complex task, but there are certain educational conditions that help in this process. They consist of:

- Giving students time and opportunity to acquire critical thinking experience;
- Creating an opportunity for students to think independently;
- Ensuring the activity of young people in the educational process;
- Instill confidence in every student-youth that they have the ability to think critically.

It is extremely important to have the ability to direct and motivate one's critical thinking, to control one's desires and inclinations, and to use every moment effectively for personal development.

LITERATURE ANALYSIS. As a result of the analysis of scientific literature on the problem of developing critical thinking skills of high school students in English language classes, in the theory and practice of developing critical thinking skills of high school students, the formation of these skills is mainly in primary school students. We found that a lot of experience has been accumulated. However, the problem of developing critical thinking skills of high school students requires an additional approach. Based on the tasks set before the research, we came to the conclusion that it is necessary to develop a system of developing students' critical thinking skills through

language learning, which includes the development of flexible skills. This led to the development of a system that meets the requirements of state education standards. But for this, first of all, it is necessary to consider theoretical and methodological approaches. Based on them, a model of developing critical thinking skills of high school students of creative schools through English lessons was developed.

A methodological approach is a set of existing knowledge, skills and conceptual tools available to the researcher to consider the problem from a certain point of view. Below, we found it appropriate to mention the main pedagogical methodological approaches and the scientists who researched them:

- systematic (A. Samusenko, V. Yakunin, N. Kuzmina);
- activity-based (S. Rubinstein, A. Leontiev);
- personal (I. Zimnaya, S. Amonashvili, R. Rogers);
- dialogic (M. Bakhtin, V. Bibler, G. Trofimova);
- cultural studies (B. Bim-Bad, M. Kagan, Y. Bondarevskaya, N. Krylova);
- axiological (V. Voronova, A. Kiryakova, A. Orlov, Z. Ravkin, A. Ruchka);
- anthropological (B. Bim-Bad, K. Ushinsky);
- competent (O. Lebedev, G. Serikov, A. Khutorskoy).

Creative schools in English classes used a combination of different theoretical and methodological approaches to develop critical thinking skills of high school students, i.e., systematic, dialogic, activity-based, and competency-based. We will dwell in detail on the characteristics of the selected approaches and justify why they were chosen.

METHODOLOGY. Since the main task of the research was to develop a model for the development of critical thinking skills of high school students, the need to determine the components of the developed model, its internal connections required the use of a systematic approach. A systematic approach implies considering each element in the educational process as a part of a whole system. In this approach, all components of teaching - objectives, content, methods, tools and outcomes - are analyzed and planned in relation to each other.

In a systematic approach:

1. Holistic view: The educational process is seen as a whole system, in which each part plays an important role in achieving the overall result.
2. Alignment of goals and outcomes: Learning goals are clearly defined, and each element of the learning process is directed toward achieving these goals.
3. Organizational approach: All stages of the educational process, including lesson planning, selection of learning materials and assessment of student achievement, are coordinated in a single system.
4. Interdependence: All components in the educational process are interdependent, and a change in one affects the others. For example, changing methods can affect results, so each change is considered within the framework of the whole system.

5. Numerical and analytical approach: In the systematic approach, statistical and analytical methods are used to evaluate the effectiveness of the educational process.

A systematic approach serves to regulate the educational process, increase its effectiveness, and ensure education in accordance with the purpose. This approach helps the teacher to systematically manage the educational process, taking into account the individual needs of students.

The dialogic type of methodological approach is an approach based on active communication between the teacher and students in the educational process. In this method, students are not passive receivers of knowledge given by the teacher, but are subjects who actively participate in the lesson process, express their opinions and exchange ideas with others.

In the dialogic approach:

1. Pupils' activity: Pupils freely express their thoughts in class, ask questions and actively participate in the thinking process.
2. Problem Solving: Students solve problems together in an interactive way, where everyone's opinion and point of view is important.
3. Reflection: During the lesson, students revise their thoughts, connect new knowledge with their experiences.
4. The role of the teacher: The teacher plays the role of guide and supporter, encourages independent thinking of students.

Dialogic approach helps to develop students' critical thinking, problem solving and communication skills.

Activity-based approach and competency-based approach are widely used methods in modern education, and both of them aim to develop students' practical skills.

An activity-based approach. In the activity-based approach, the educational process is focused on the practical activities of students, that is, their performance of certain tasks in real life. In this approach, students learn theoretical knowledge and develop skills to apply it in practice.

Main features:

1. Practical orientation: Lessons are based more on practical exercises than theoretical knowledge. Students are prepared to apply what they have learned and solve real-life problems.
2. Active participation: Students are active participants in the educational process and participate in various activities. This becomes the most important part of the lesson.
3. Reflection: Students analyze their activities, learn from their work, and strive for self-development.
4. Problem Solving: This approach requires innovative and creative approaches to problem solving. Students learn how to work in different situations. A competency-based approach. In the competency-based approach, the main goal of the educational process is the formation of certain knowledge, skills and abilities in students. The main essence of teaching based on the competence approach is to be able to use the knowledge, skills and abilities acquired by students

during the educational process of vocational subjects in their personal life, as well as in their future professional and social activities. orientation to the formation of competencies is considered. It is necessary for students to engage in personal, social, economic and professional relationships during their future life, to take their place in society, to solve the problems encountered in this process, and most importantly, to be competitive in their field and profession. must have basic competencies. This approach focuses on developing students' skills, preparing them to be successful in employment, life and society.

Main features:

1. Development of skills and abilities: The educational process is aimed at developing certain competencies of students, that is, the ability to apply knowledge in practice, communication, and problem solving.

2. Individuality: Each student's unique abilities and needs are taken into account. Students develop competencies at their own pace.

3. A new approach to evaluation: Students' achievements are evaluated at the level of competencies, that is, what they have learned and what they are capable of is analyzed.

4. Practical approach: In this approach, both theoretical knowledge and practical skills are important, but the main focus is on students' readiness to perform the necessary tasks in real life.

Both approaches serve to make education more effective and practical for students, aiming to prepare them for life.

As a result of the scientific research conducted on the methodology of development of critical thinking

skills of high school students, we came across an interesting scientific work, and we thought it would be good to present our conclusions from it.

M.Yakubbayev in the "Model of development of intergenerational tolerance in students" researched the level of development of intergenerational tolerance in students based on cognitive, emotional-emotional, behavioral criteria. According to him; criteria for evaluating the level of development of interethnic tolerance in students include cognitive, emotional and behavioral criteria. From this we can conclude that cognitive development plays a key role in the development of international tolerance in students.

Some students learn English because of their parents' wishes or because it makes it easier for them to start studying. At the beginning of the course, we observe their indifference and inattention to the lesson, in order to change their attitude towards this language and motivate them, we show examples of students studying in higher educational institutions or abroad, and invite scholarship holders to the lesson. As it is known from experience, first of all encouragement, encouragement and support, encouragement and small achievements help a person of any age to change his attitude towards the language. So, there is a correlation between motivation and attitude towards language.

We conducted a survey of students in order to determine the factors that influence the development of critical thinking in English classes, the results of the survey allowed us to identify the main ways to develop critical thinking skills in English classes.:

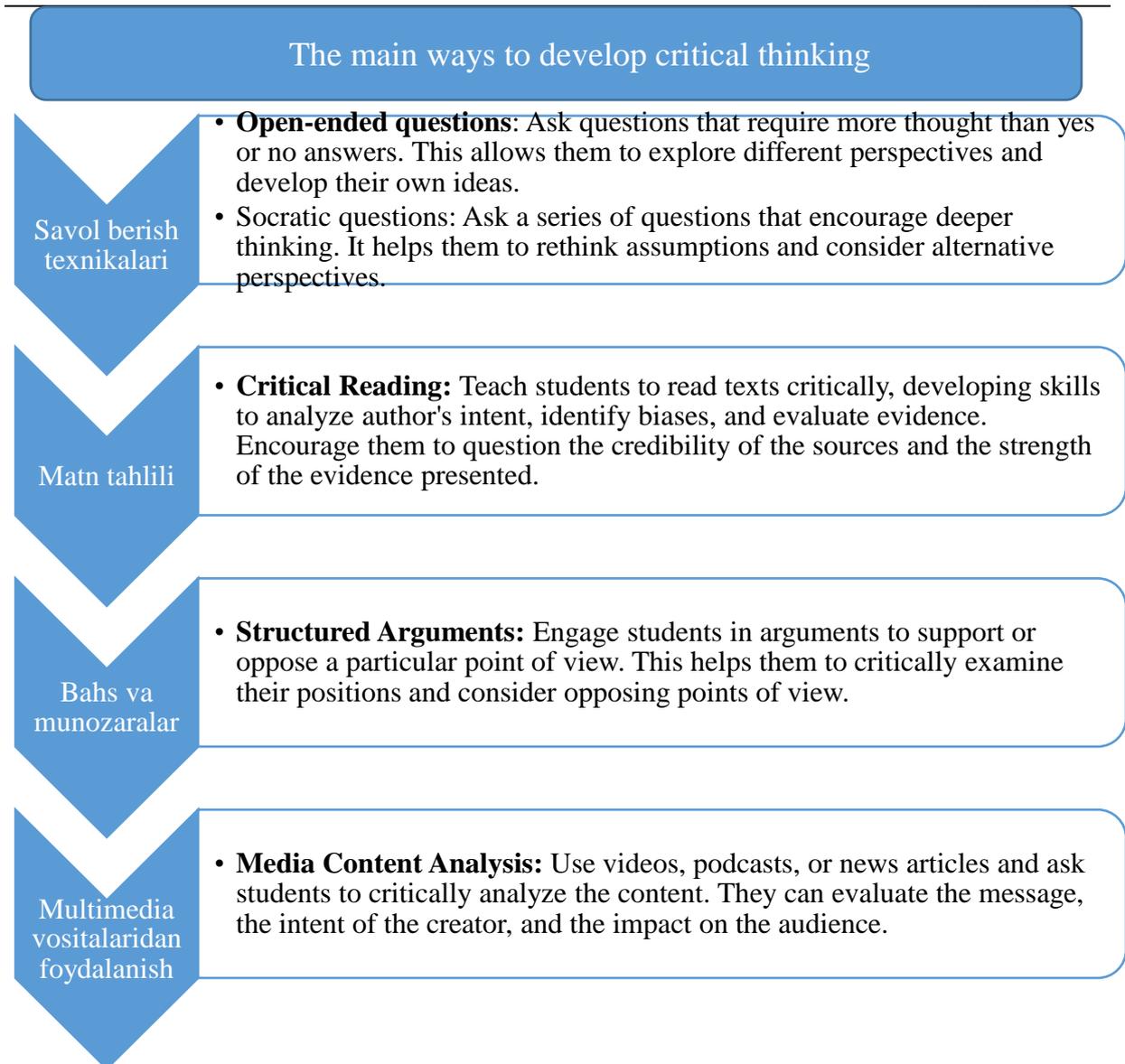

Figure. The main ways to develop students' critical thinking skills in English lessons

In the English class, we need a set of exercises and activities designed to improve the critical thinking skills of high school students. English teachers are trained to teach language skills, but they are often not taught to teach the critical thinking skills that help them learn. Many curriculum requirements include critical thinking skills, but some teachers may be confused about how to teach them. "Students study a range of academic writing samples to understand the components, organization, and structure of academic writing texts," for example, might be the goal of an academic reading program. Although English teachers can envision a variety of strategies for teaching and developing reading as a skill, the first element of this goal—teaching students to analyze—may be more difficult. Fortunately, critical thinking can be taught and learned. In our daily lives, we use many critical thinking skills simultaneously - but in no particular order. Lori Rozakis suggests the following ways to use lessons to help students think more effectively

1. Read each activity aloud or have one student teach aloud to the rest of the group.
2. Give children enough time to think and answer.

3. Ask students questions to assess their understanding of the problem.

4. Openly accepting different problem solving strategies. Encourage divergent thinking.

5. Observing children as they work to monitor their problem-solving skills.

6. Giving helpful advice to children who are struggling to find ways to solve problems.

7. Guide children to connect the problem with others who have solved it themselves.

8. Encourage children to check their work.

9. Help children explore their thinking and identify strategies that work and those that don't.

10. Invite students to share their results

ANALYSIS AND RESULTS. In order to study the factors that encourage the development of critical thinking of high school students, we took a questionnaire from high school students of art schools and summarized the information obtained as a result of the survey. With the help of this information, we were able to determine the important factors for the development of critical thinking of high school students:

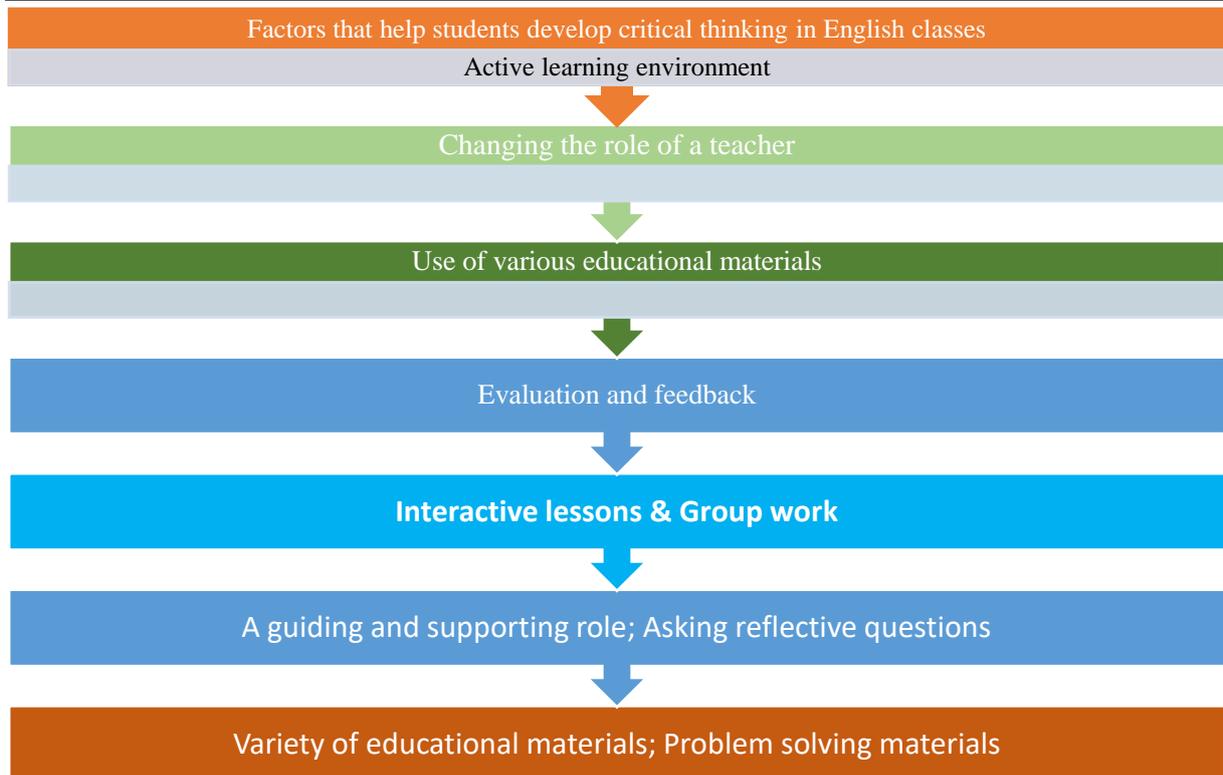

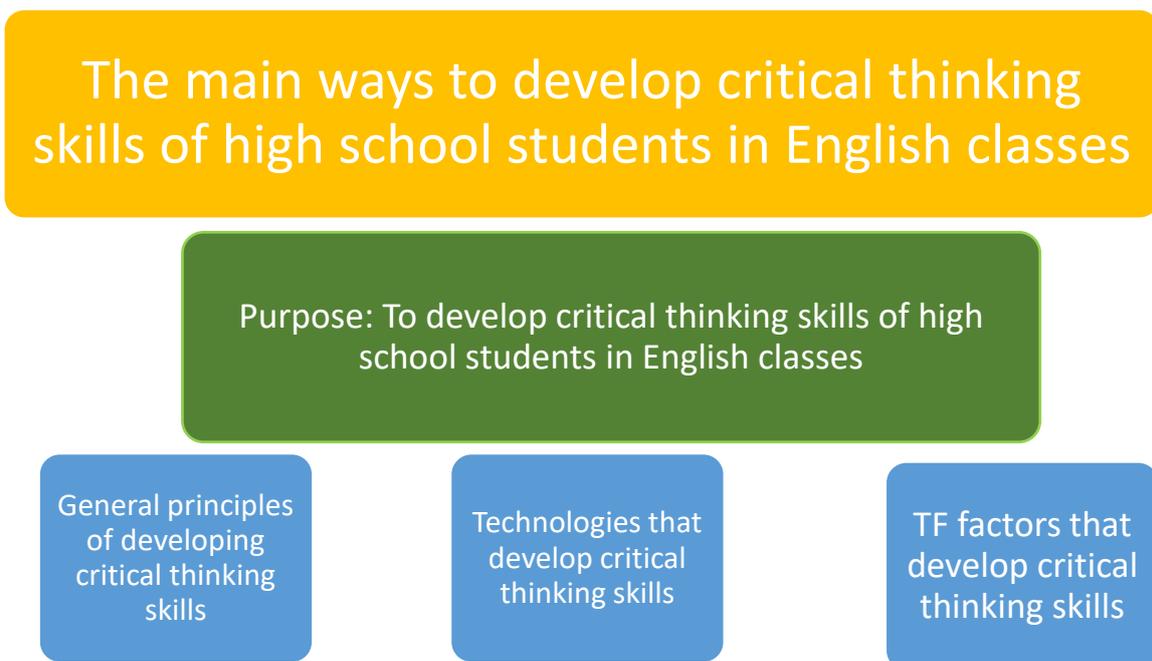
Figure. Factors that help students develop critical thinking in English classes

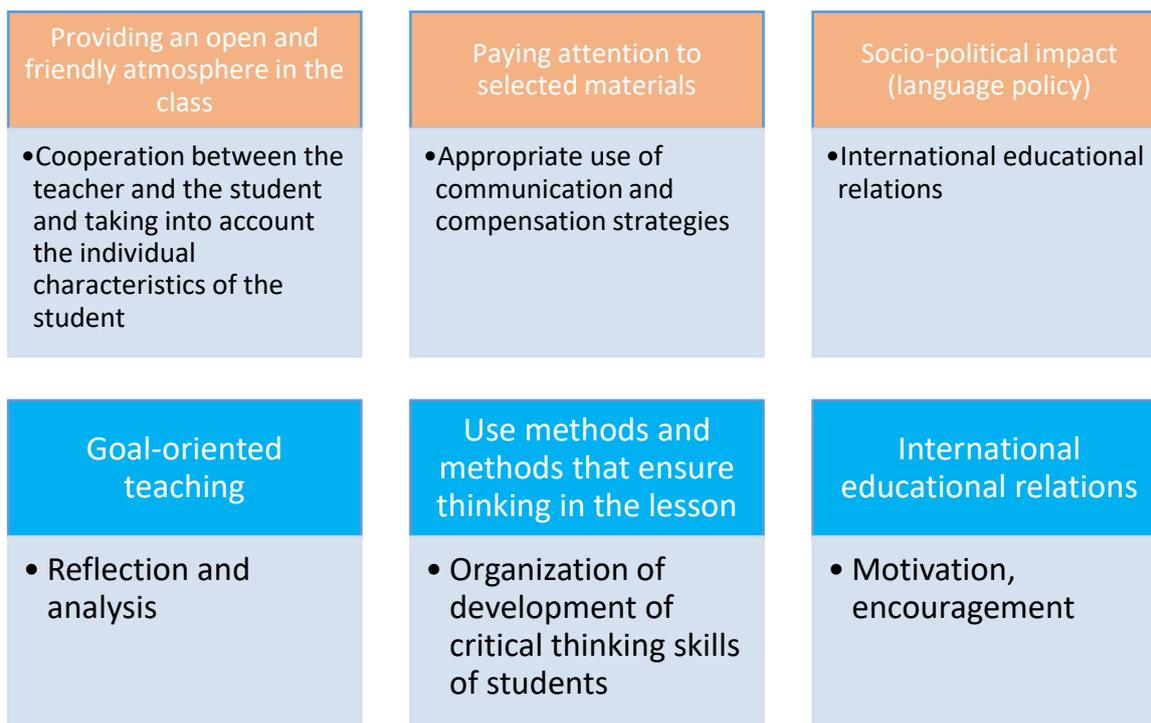
Based on the above information, it should be noted that when a student learns a foreign language, he takes into account material and spiritual needs with this language, sets a specific goal for himself, and towards this goal strives

Experiments and observations show that in developing the critical thinking skills of high school students, taking into account the individual character of the student, encouraging them (motivating) and leading them to a specific goal (striving), promoting oral

communication during the lesson such as the use of climbing exercises are important factors. On this basis, the teacher will have the opportunity to determine the level of development of students' critical thinking skills and take into account the internal factors of developing critical thinking skills during the teaching process.

The analysis of a lot of pedagogical literature and the experimental work carried out in our research allowed us to create a model for the development of students' critical thinking skills in English classes:

Result: effective ways of developing students' TF skills are determined and their TF skills are developed on this basis.

Picture. Model of development of TF skills of high school students in English lessons. According to the conducted research, the development of TF in a foreign language mainly depends on the learning environment of the language learner, the role of the teacher and the chosen methods and materials, the student's desire, motivation, interest, learning the language for a specific purpose. and of course depends on language ability.

Conclusion. The practical goals of developing critical thinking skills in a foreign language are important in creativity schools. By learning a foreign language, students not only improve their communication skills, but also develop the ability to broaden their worldview and analytical approach to cultural and social phenomena. In the development of critical thinking, problem-based teaching, the Socratic method, debate and discussion, and case-study technologies serve to improve students' analytical skills. Modern interactive technologies, such as virtual reality and online platforms, allow students to put theoretical knowledge into practice. The equal participation of the teacher and the student, as well as taking into account the individual characteristics of the student, are also important factors in the development of critical thinking skills. Students are more active in the learning process by determining their style and choosing appropriate methods for learning a foreign language.

Recommendation. In order to develop critical thinking in creative schools, it is recommended to adapt the educational process to individual needs and to use interactive technologies in an expanded manner. Teachers should actively use problem-based teaching, debate and discussion methods to improve students' analytical skills, as well as integrate modern technologies into lessons. Also, it is necessary to make the educational process more effective by allowing students to determine their learning style and take into account their individual characteristics.

Literature:

1. Whorf BL, Lee P, Levinson SC, Carroll JB. Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf Cambridge: MIT Press; 2012.
2. G. A.Anarbekova "Til o'qitishda zamonaviy yondashuvlar", Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Issue 9 | 2022
3. J.A.Khan, Dr. A.M. Raman Research methodology (Methods, Approaches and Techniques) pp 110-113
4. J.Jiang, J.Ouyang, and H.Liu "Can Learning a Foreign Language Foster Analytic Thinking? —Evidence from Chinese EFL Learners' Writings."
5. J.Jiang, Ji.Ouyang, and H.Liu "Can Learning a Foreign Language Foster Analytic Thinking? —Evidence from Chinese EFL Learners' Writings."
6. Laurie Rozakis 81 Fresh & Fun Critical-Thinking Activities U.S.A. 1998 page 5

7. Mustafaqulova D. I., Usanov U.N., "TALABALARDA TIZIMLI TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH", "Journal of Natural Science" №5/3 2021 y.
8. N.Kuzmina, P. F. Anatolii, V.Kuzmin, About some aspects of the organization of students' individual work at pedagogical universities in the process of teaching classical optimization methods
9. N.Savalyeva, E.Bozhko, S.Surovetseva, Preparing Students for Intercultural Interaction in the Context of the Content and Language Integrated Environment, European Multilingualism: Shaping Sustainable Educational and Social Environment (EMSSESE 2019)
10. O'.B. Muhammadjonova "O'quvchilarga tanqidiy fikrlashga o'rgatish va uning samarasi"
11. Qoraev, S. (2016). Specific features of interdisciplinary coherence and interoperability. "Education, Science and Innovation," 2 (2), 45-50
12. Qoraev, S. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning asosiy jihatlari
13. S.B.Qorayev "Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning asosiy jihatlari", Academic Research in Educational Sciences VOLUME 3 | ISSUE 1 | 2022
14. Sh.B. Ismoiljonov "Methodology of developing critical thinking skills of high school students" Zamonaviy filologiya muammolari - Проблемы современной филологии –Problems of modern philology 2024-yil 2-son, 169-174
15. Sh.B. Ismoiljonov "Methodology of developing critical thinking skills of high school students in english classes." Research Focus International Scientific Journal, 2(5), 141–143., 2023
16. Sh.B. Ismoiljonov "Psychological-pedagogical features of the formation of critical thinking of high school students in the process of english language education", Zamonaviy filologiya muammolari - Проблемы современной филологии –Problems of modern philology 2023-yil 2-son
17. Sh.B. Ismoiljonov "Ingliz tili darslarida yuqori sinf o'quvchilarining tanqidiy fikrlash malakalarini rivojlantirish metodikasi (xorijiy tillarga ixtisoslashtirilgan maktablar misolida)" International scientific and practical conference "Methodology of teaching foreign languages – innovations, traditions, problems and their solutions" March 15, 2024, p 103-105
18. Yakubbayev M. Talabalarda millarlararo tolerantlikni rivojlantirishning etnopedagogik asoslarini takomillashtirish (nofilologik ta'lim yo'nalishlari misolida). Ped.fan.b. fal.dok. diss. Avtoref. –Namangan. 2021. 14-b.
19. А.Н.Леонтев, С.Л.Рубинштейн, Теория деятельности. Деятельностный подход в психологии.

Colloquium-journal №26 (219), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>